

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Του Κατσαντώνη Χρήστου

ΘΕΜΑ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

σελίδα

1.	Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ	1
2.	ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	2
3.	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ : ΕΜΦΑΝΙΣΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ ΘΕΩΡΙΕΣ	5
4.	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	12
5.	Α Ι Τ Ι Α	16
	5α. ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	18
6.	ΜΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ : ΙΝΔΙΑ	21
7.	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	24
8.	ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ	26
9.	Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	29
10.	ΟΙ ΟΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	31
11.	ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ	33
	11.1. ΕΝΑ ΠΟΛΥΠΟΛΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ..	34
	11.2. ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	36
12.	Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΑΧ	41
	12.1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	41
	12.2. ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΠΟΥ ΒΟΗΘΟΥΝ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΩΝ ΟΑΧ	43
	12.3. ΚΡΑΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟ- ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	44
	12.4. ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΜΕΣΩ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ.....	45
13.	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ	48
14.	ΣΑΝ Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ	50

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

1. Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Στην 60ετία που πέρασε, ο κόσμος επεξέτεινε τα όρια του, κάλυψε ολόκληρο τον πλανήτη μας, ενοποιήθηκε και ενσωματώθηκε σε μια παγκόσμια αγορά και σε μια διεθνή κοινωνία. Έτσι είναι η παγκόσμια οικονομία αυτή που αντιπροσωπεύει σήμερα την κυρίαρχη δύναμη και όχι τα μακροοικονομικά δεδομένα του κάθε κράτους ξεχωριστά. Ο ανταγωνισμός για αγαθά και υπηρεσίες, αλλά και για καινότομες ιδέες δεν φαίνεται να δείχνει κανένα σεβασμό στα εθνικά σύνορα και στους παλιούς γεωπολιτικούς συνασπισμούς που έκαναν την εμφάνιση τους παράλληλα με την τάση για έναν "αξιοποιημένο" κόσμο και που υποτίθεται ότι χώριζαν την Ανατολή από τη Δύση, το Βορρά από το Νότο

Παρόλα αυτά, εξακολουθούν σήμερα ακόμα, λαοί της Ασίας, Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής να ζουν σε συνθήκες που θεωρούνται τόσο από τους ίδιους, όσο και από τους άλλους, ως απαράδεκτα μη ικανοποιητικές. Το συγκεκριμένο πρόβλημα γίνεται πειστικότερο για όσους πιστεύουν στις δυνατότητες της ανθρώπινης προόδου και αποτελεί τεράστια πνευματική πρόκληση η προσπάθεια προώθησης της αλλαγής των συνθηκών αυτών.

Πώς διαμορφώθηκε το φαινόμενο των φτωχών και πλούσιων χωρών, ποιές πιθανές αιτίες οδήγησαν σ' αυτή την κατάσταση, είναι μερικά από τα ερωτήματα που προσπαθεί να διερευνήσει η παρούσα εργασία, κυρίως μέσα από το πρίσμα των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων των αναπτυσσομένων και των ανεπτυγμένων χωρών.

2. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

Κατά γενικό ορισμό της η οικονομική ανάπτυξη περιλαμβάνει την βελτίωση της υλικής ευημερίας, ιδίως των ατόμων που έχουν τα χαμηλότερα εισοδήματα, την εξάλλειψη της πενίας των μαζών και των συνακόλουθων φαινομένων όπως ο αναλφαβητισμός, οι ασθένειες και οι πρώιμοι θάνατοι, τη μεταβολή των εισροών και εκροών η οποία γενικά συμπεριλαμβάνει και μετατοπίσεις της διαρθρώσεως της παραγωγής από τις γεωργικές προς τις μεταποιητικές δραστηριότητες, την οργάνωση της οικονομίας κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η παραγωγική απασχόληση να είναι καθολική στον πληθυσμό εργασιακής ηλικίας, παρά να είναι προνόμιο μιας μειονότητας και την αντίστοιχη συμμετοχή ομάδων ευρύτερης βάσεως στη λήψη αποφάσεων προς τις οποίες πρέπει να στραφούν για να βελτιώσουν την ευημερία τους. Από τα μέσα του 20ου αιώνα η οικονομική ανάπτυξη σημαίνει τη συνειδητά επιδιωκόμενη και κατευθυνόμενη μεταβολή αυτού του είδους και εκτάσεως.

Οι όροι "μεγέθυνση" και ανάπτυξη αρκετές φορές χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι. Οικονομική μεγέθυνση γενικά σημαίνει περισσότερο προϊόν, ενώ οικονομική ανάπτυξη σημαίνει και περισσότερο προϊόν αλλά και μεταβολές του τεχνολογικού και θεσμικού πλαισίου μέσα στο οποίο παράγεται και διανέμεται το προϊόν αυτό. Η μεγέθυνση μπορεί να σημαίνει όχι μόνο μεγαλύτερο προϊόν προερχόμενο από μεγαλύτερες ποσότητες εισροών, αλλά και μεγαλύτερη αποδοτικότητα, δηλ. αύξηση του προϊόντος ανά μονάδα εισροών. Η ανάπτυξη σημαίνει και κάτι περισσότερο : μεταβολές στη σύνθεση του προϊόντος και στην κατανομή των εισροών κατά παραγωγικούς τομείς.

ΦΤΩΧΗ ΧΩΡΑ - ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΗ ΧΩΡΑ

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι φτωχές χώρες αποκαλούνταν "καθυστερημένες" χώρες. Πέρα από το ότι ο χαρακτηρισμός αυτός υπονοεί τη δυνατότητα ανάπτυξης δηλώνει και μια κατωτερότητα.

Στη βιβλιογραφία συναντάται και τον όρο "λιγότερο αναπτυγμένες". Ο όρος θεωρείται ουδέτερος και απαθής. Υποδηλώνει απλώς ότι μερικές χώρες είναι "περισσότερο" αναπτυγμένες, ενώ άλλες "λιγότερο".

Τελευταία χρησιμοποιείται ο όρος "αναπτυσσόμενες" χώρες. Δεν πρέπει να διαφεύγει από την προσοχή μας το γεγονός ότι οι φτωχές χώρες δεν είναι όλες αναπτυσσόμενες. Μια μειονότητα αντί να αναπτύσσεται οπισθοδρομεί, ενώ ένας μεγάλος αριθμός απλώς επιβιώνει.

Τέλος, αποκαλούνται χώρες του "Τρίτου Κόσμου". Η ονομασία αυτή αρχικά προέκυψε από το ότι οι χώρες της ομάδας αυτής τηρούσαν ουδετερότητα απέναντι στους συνασπισμούς της Ανατολικής Ευρώπης και του Βόρειου Ατλαντικού.

Υπανάπτυκτες χώρες και χώρες χαμηλού εισοδήματος δεν είναι έννοιες ταυτόσημες, παρόλο που σε μεγάλο βαθμό οι δυο αυτές κατηγορίες αλληλοκαλύπτονται. Οι Η.Π.Α. του 1850 μπορεί να ήταν υπανάπτυκτες δεν ήταν όμως φτωχές. Ενώ τα ΑΡαβικά σείχάτα είναι πλούσια και ταυτόχρονα υπανάπτυκτα. Η Ιαπωνία και το Ισραήλ του '50 χαρακτηρίστηκαν αναπτυγμένες χώρες και φτωχές (κυρίως λόγω ελλείψεως φυσικών πόρων).

Η εργασία αυτή ασχολείται με τα ζητήματα των λιγότερο αναπτυγμένων και χαμηλού εισοδήματος χωρών.

ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΤΡΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Αφού δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός της οικονομικής αναπτύξεως, δεν υπάρχει ένας μοναδικός τρόπος μετρήσεως της.

Έτσι όταν ενδιαφερόμαστε για το υλικό προϊόν, μετράμε το συνολικό προϊόν, είτε με τη μορφή του ΑΕΠ, είτε με τη μορφή του ΑΕΓΠ. Τα επίπεδα της μαζικής πενίας δείχνονται με την κατανομή του εισοδήματος σε κάθε χώρα. Επίσης υπάρχουν δείκτες για τη γεννητικότητα, το επίπεδο θνησιμότητας και το μορφωτικό, καθώς και για την απασχόληση και την ανεργία, που δείχνουν την έκταση της αναπτύξεως από άλλες πλευρές.

Όλες αυτές οι μετρήσεις όμως έχουν μερικές αδυναμίες. Πρώτο, οι μετρήσεις πρέπει να είναι εννοιολογικά ανάλογες με τα φαινόμενα που μετριοούνται, όπως η μέτρηση του κατά κεφαλή

εισοδήματος δεν μας δίνει επαρκείς πληροφορίες για την έκταση κατά την οποία ο πλούτος, οι αναπτυξιακές αντιλήψεις, τα πρότυπα ή οι ικανοποιήσεις έχουν διεισδύσει σ'ολόκληρη την κοινωνία.

Κατά δεύτερο λόγο υπάρχουν οι μεθοδολογικές δυσκολίες που παρουσιάζουν αυτές οι μετρήσεις. Η επικρατούσα μεθοδολογία της λογιστικής του εθνικού εισοδήματος επιβάλλει τον μη υπολογισμό των υπηρεσιών που παράγονται και καταναλώνονται στο σπίτι αλλά στις κοινωνίες με χαμηλά εισοδήματα, τα νοικοκυριά είναι αυταρκή. Αποτέλεσμα είναι το εθνικό εισόδημα των χωρών αυτών να είναι υποεκτιμημένο. Το τρίτο πρόβλημα σχετίζεται με την αξιοπιστία των μετρήσεων : δυσκολίες μετρήσεως φυσικών ποσοτήτων, προβλήματα αποτιμήσεις, και πιθανά μεροληπτικά σφάλματα.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ενώ η οικονομική ανάπτυξη έχει ως επίκεντρο κυρίως θέματα υλικού προσανατολισμού, προϊόν, απασχόληση, εισοδήματα, σύνθεση παραγωγής κλπ.) η ανάπτυξη γενικά πραγματεύεται τις αλλαγές της καταστάσεως του ανθρώπου και περιλαμβάνει κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές, καθώς και τους οικονομικούς μετασχηματισμούς που προαναφέρθηκαν.

Έτσι οι εθνικοί ηγέτες εκτός από τα υψηλότερα εισοδήματα που επιδιώκουν για τους λαούς τους, μπορεί να επιδιώκουν επίσης πολιτική σταθερότητα, ελάττωση των εθνικών ιδιοτυπιών, εξάλλειψη της περιφερειακής απομονώσεως και ανισότητας, υψηλότερο επίπεδο εθνικής συνειδήσεως, μεγαλύτερη στρατιωτική ασφάλεια και μεγαλύτερη επιρροή στα διεθνή συμβούλια. Στους περιορισμούς υπό τους οποίους μπορούν να πραγματοποιηθούν οι ποικίλοι αυτοί στόχοι, περιλαμβάνονται, όχι μόνο η διαθεσιμότητα των υλικών και ανθρώπινων πόρων, αλλά και θέματα αναφερόμενα στην οργάνωση, στις πολιτιστικές αξίες και θέσεις, σε θεσμολογικές ρυθμίσεις που αποβλέπουν σε μεταβολές ή σταθερότητα και στη θέση που παίρνουν οι άλλες χώρες έναντι των στόχων αυτών.

Τόσο λοιπόν, οι αντικειμενικοί στόχοι όσο και οι περιοριστικοί παράγοντες, πρέπει να αντιμετωπίζονται από τους υπεύθυνους με μεγάλη ευρύτητα και με προσπάθεια να εξισορροπούνται οι οικονομικοί και μη οικονομικοί στόχοι.

3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ. ΕΜΦΑΝΙΣΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ - ΘΕΩΡΙΕΣ

Η έκφραση Τρίτος Κόσμος γεννήθηκε την εποχή του ψυχρού πολέμου και υπονοούσε την ύπαρξη κρατών που μπορούσαν να ισχυρίζονται ότι έμεναν σε απόσταση απέναντι στη διαμάχη Ανατολής - Δύσης. Στην πραγματικότητα όμως ελάχιστες απ'αυτές τις χώρες είχαν τη δυνατότητα να παραμείνουν πραγματικά ουδέτερες. Ακόμα και στα 1945 αρκετές απ'αυτές ήταν αποικίες της Δύσης ή κάτω από την κυριαρχία της. Και όσες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους μετέβαλαν αμέσως τις συμμαχίες τους. Σαράντα περίπου χρόνια αργότερα η κατάσταση έχει αλλάξει ριζικά. Ο Τρίτος Κόσμος υιοθετεί θέσεις ευνοϊκές για την ΕΣΣΔ, ενώ η διπλωματική και στρατιωτική επέκταση των σοβιετικών στην Αφρική, στην περιοχή του Περσικού Κόλπου και στην Καραϊβική έχει πάρει διαστάσεις που ανησυχούν στη Δύση.

Η γέννηση του προβλήματος του Τρίτου Κόσμου, από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, παρουσιάζει μια εντυπωσιακή ομοιότητα με την εμφάνιση του "κοινωνικού ζητήματος" μετά τη βιομηχανική επανάσταση. Οι αναλογίες ήταν επαρκείς για να επιτρέψουν και, κατ'επέκταση, να ερμηνεύσουν τις σχέσεις μεταξύ Δύσης και Τρίτου Κόσμου, σύμφωνα με το πρότυπο της ταξικής πάλης. Ήδη το 1902 ο Τζων Άτκισον Χάμπσον έδωσε πρώτος τη βάση της θεωρητικής κάλυψης του τριτοκοσμικού στο βιβλίο του "Ο Ιμπεριαλισμός". Ακολούθησε ο Λένιν στα 1916 με το "Ο ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού".

"Ο καπιταλισμός δημιούργησε μια φούχτα - λιγότερων από το ένα δέκατο των κατοίκων της γης - ισχυρών και πλούσιων κρατών, που λεηλατούν τον υπόλοιπο κόσμο" γράφει ο Λένιν". Είναι προφανές, ότι ξεκινώντας με τέτοια υπερπρονόμια (πέρα από τα προνόμια που οι καπιταλιστές αποσπούν από τους εργαζόμενους μέσα στις ίδιες τους τις χώρες), είναι εύκολο να εξαγοράσουν τους ηγέτες των συνδικάτων και ολόκληρο το ανώτατο στρώμα της εργατικής αριστοκρατίας...

"... Δεν θα προχωρήσουμε ούτε ένα χιλιοστό στη λύση των πρακτικών προβλημάτων του κομμουνιστικού κινήματος και της επανάστασης, όσο δεν θα έχουμε καταλάβει αυτό το φαινόμενο και δεν

θά 'χουμε εκτιμήσει την κοινωνιολογική και πολιτική σημασία του... Χαρακτηριστικά - του ιμπεριαλισμού - για την εποχή δεν είναι μόνο οι δυο κύριες ομάδες χωρών - αποικίες και αποικιοκράτες - αλλά και διάφορες μορφές ανεξάρτητων χωρών που, ονομαστικά, απολαμβάνουν την ανεξαρτησία, αλλά που, στην πραγματικότητα, έχουν πιαστεί, στα δίχτυα μιας διπλωματικής και οικονομικής εξάρτησης".

"Ο ιμπεριαλισμός είναι μια μορφή παρασπισμού και του καπιταλισμού, τρωτού συστήματος δεδομένου ότι, οι περιστάσεις τον καθορίζουν μέσα σ'όλες τις σχετιζόμενες χώρες, με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, που μπορεί να είναι ευνοϊκές για την παγκόσμια επανάσταση".

Ένα ουσιώδες κείμενο για την κατανόηση της στάσης των μαρξιστών - λενινιστών στο ζήτημα της αποικιοκρατίας είναι οι "θέσεις στο εθνικό και αποικιακό πρόβλημα", όπως εκτέθηκαν στο 2ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς στη Μόσχα, το 1920 :

"... Οι υποτιθέμενες σχέσεις ισότητας μεταξύ των κυρίαρχων εθνών, κρύβουν τη δουλεία της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού της γης, η οποία βρίσκεται στα χέρια μιας ασήμαντης μειοψηφίας προηγμένων καπιταλιστικών χωρών... είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ιμπεριαλισμού, του οικονομικού καπιταλισμού...

"Η νίκη επί του καπιταλισμού δε θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί και να οδηγηθεί στην επιτυχία, χωρίς την ένωση του προλεταριάτου [των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών] με τις μάζες [των αποικιών και των εξαρτημένων χωρών]. Η μια από τις κύριες πηγές, από τις οποίες ο καπιταλισμός αντλεί τη δύναμή του, είναι η κυριαρχία του στις αποικίες και στις εξαρτημένες χώρες. Χωρίς τον έλεγχο αυτών των αγορών και αυτών των περιοχών εκμετάλλευσης, οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες δεν θα μπορούσαν να κρατήσουν για πολύ. Η Αγγλία, κάστρο του ιμπεριαλισμού, υποφέρει από υπερπαραγωγή, έναν αιώνα τώρα. Αν δεν υπήρχαν οι μεγάλες αποικιακές κτήσεις της, που κατέκτησε για να εξασφαλίσει διέξοδο στο πλεόνασμα της παραγωγής της και μια πηγή πρώτων υλών για τη βιομηχανία της, η καπιταλιστική δομή της Αγγλίας, θα είχε ήδη, εδώ και πολύ καιρό καταρρεύσει, κάτω από το ίδιο το βάρος της. Χάρη στην εκμετάλλευση, λοιπόν, εκατοντάδων εκατομμυρίων Ασιατών και Αφρικανών, κατά-

φερε ο Αγγλικός Ιμπεριαλισμός μέχρι σήμερα να διατηρεί το Αγγλικό Προλεταριάτο κάτω από την κυριαρχία της αστικής τάξης... Τα υπερπρονόμια, που αποκτήθηκαν χάρη στις αποικίες είναι το κυριότερο στήριγμα του σύγχρονου καπιταλισμού και, όσο αφήνουμε στον καπιταλισμό αυτή την πηγή εσόδων, δεν θα είναι εύκολο για το προλεταριάτο των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών να καταστρέψει την καπιταλιστική τάξη πραγμάτων....

"... Γι' αυτόν το λόγο, η Κομμουνιστική Διεθνώς πρέπει να επεκτείνει τη σφαίρα δραστηριοτήτων της, πρέπει ν' αποκαταστήσει σχέσεις με τις επαναστατικές δυνάμεις που επιδιώκουν να εκδιώξουν τον ιμπεριαλισμό από τις αποικιοκρατούμενες περιοχές, και από τις εξαρτημένες χώρες. Οι δυο δυνάμεις οφείλουν να είναι συντονισμένες, για να εξασφαλίσουν το θρίαμβο της παγκόσμιας επανάστασης...

"Η επανάσταση στις αποικίες δεν θα είναι, αρχικά μια κομμουνιστική επανάσταση... Τον πρώτο καιρό, η επανάσταση αυτή θα έχει την τάση να ωθείται από ένα πλήθος μικρο-αστικών μεταρρυθμίσεων, όπως η ανακατανομή της γης, κτλ. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει ν' αφήσουμε τους εθνικιστές δημοκράτες αστούς να τεθούν επικεφαλής του εθνικιστικού κινήματος. Τα προλεταριακά κόμματα οφείλουν να κάνουν μια συστηματική και έντονη προπαγάνδα για τα κομμουνιστικά ιδεώδη και να οργανώσουν τους εργάτες και τους αγρότες - με τον σκοπό να τελειοποιήσουν την εθνικιστική επανάσταση και να την οδηγήσουν στο σοσιαλισμό....

Ο Στάλιν, το 1924, στις Αρχές του λενινισμού θα συμφωνούσε. "... Ο αγώνας του Αφγανού εμίρη για την ανεξαρτησία του Αφγανιστάν είναι αντικειμενικά ένας επαναστατικός αγώνας, παρά τον μοναρχικό τρόπο έκφρασης των αντιλήψεων του εμίρη..."

Ο "τρίτος κόσμος" δεν έκανε, παρά πολύ πρόσφατα, την εμφάνισή του ως πρόβλημα και παγκόσμια απασχόληση. Σ' όλους τους καιρούς, αντιμέτωποι με την φτώχεια και την αδυναμία, σχετικές ή απόλυτες, οι άνθρωποι είχαν, λίγο-πολύ, πρόθυμα παραδεχτεί ότι επρόκειτο για "πραγματικότητες της ζωής". Δεν θεωρούσαν ούτε προβληματική, ούτε βεβαίως σκανδαλώδη τη διαφορά επιπέδου ζωής μεταξύ δυο χωρών, όπως για παράδειγμα, της Γαλλίας και της Αιγύπτου, όταν έρχονταν σ' επαφή, όπως έγινε κατά την εκστρατεία του Βοναπάρτη στα 1798. Κανείς δεν σκεπτόταν να καταστήσει τη Γαλλία υπεύθυνη για μια παμπάλαια κατάσταση

και θεωρούσαν ότι η κατάσταση μπορούσε να βελτιωθεί μόνο αν οι δυτικές στάσεις και αξίες διαδίδονταν στον υπόλοιπο κόσμο. Αυτό πραγματικά συνέβη στην Ιαπωνία. Αυτή η χώρα αντέδρασε στην εισβολή του διοικητή PERRY, στα 1853, επιχειρώντας συνειδητά να εκσυγχρονιστεί, να "δυτικοποιηθεί", αποδεικνύοντας έτσι, αν χρειαζόταν, ότι η υπανάπτυξη και η αδυναμία της δεν οφειλόταν στις ζημίες από τον δυτικό ιμπεριαλισμό, αλλά αντίθετα, ότι ήταν το σοκ που προξένησε αυτή η εισβολή που έσπασε τον κλοιό των συνηθειών και εγκαινίασε μια περίοδο δυναμισμού και δημιουργικότητας.

Ο ίδιος ο Μαρξ, σε μια περικοπή απορρίπτει την ιδέα ότι η Ινδία είχε πιο πολλά να χάσει παρά να κερδίσει από την επίδραση της Βρετανίας. Ότι η κατάκτηση και η κυριαρχία της Ινδίας από τους Βρεταννούς "κατέστρεψε τελείως το "πλαίσιο της Ινδικής κοινωνίας", αυτό το αποδεχόταν ευχαρίστως, βλέποντας να εξαφανίζεται ένας τόσο αρχαίος τρόπος ζωής. Αναφέρει λοιπόν ο Μαρξ, στα 1853 :

.... Οι "ειδυλιακές" κοινότητες των χωριών της παραδοσιακής Ινδίας ήσαν περισσότερο ολέθριες απ'ότι μπορούσε κανείς να υποθέσει, γιατί από τους παμπάλαιους χρόνους ήταν οι κυψέλες και η βάση του ανατολίτικου δεσποτισμού, έκλειναν τον άνθρωπο στον πλέον περιορισμένο κύκλο, μεταβάλλοντας τον σ'αδρανές όργανο της πρόληψης, μετατρέποντας τον σε σκλάβο, κάτω από το βάρος των παραδοσιακών εθίμων, αποστερώντας τον από κάθε ιστορική δυνατότητα και μεγαλοσύνη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ... τη βαρβαρότητα ... την καθημερινή και φυσιολογική διάπραξη των πλέον απερίγραπτων βαναυσοτήτων... Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτή η ύπαρξη φυτού, χωρίς αξιοπρέπεια, χωρίς δυναμισμό, είχε από την άλλη πλευρά και ως αντιστάθμισμα, την αποδοχή της τελετουργικής δολοφονίας σαν μορφή θρησκευτικής ευλάβειας...

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτές οι μικρές κοινότητες ήσαν σαπισμένες από τις ταξικές διακρίσεις (της κάστας) και από τη δουλεία· ότι υπέτασσαν τον άνθρωπο στις εξωτερικές περιστάσεις αντί να τον εκπαιδεύουν και να τον καθιστούν κύριο των περιστάσεων· που ωθούσαν στο να θεωρείται μια προσωρινή κοινωνική κατάσταση σαν φυσικό και αμετάβλητο πεπρωμένο. Οι Άραβες, οι Τάρταροι και οι Μογγόλοι είχαν, διαδοχικά, κατακτήσει την Ινδία,

αλλά προσαρμόσθηκαν σ'αυτά τα έθιμα, δεδομένου ότι ο νόμος της Ιστορίας θέλει ο βάρβαρος κατακτητής να κατακτείνεται με τη σειρά του, από τον ανώτερο πολιτισμό των νικημένων. Οι Άγγλοι υπήρξαν οι πρώτοι κατακτητές της Ινδίας που ήσαν ανώτεροί της, και εξαιτίας αυτού του γεγονότος δεν επηρεάστηκαν από τον Ινδουϊστικό πολιτισμό.

Συνεχίζοντας, ο Μαρξ, αναφέρει μεταξύ άλλων ήδη κεκτημένων εκείνη την εποχή ευεργετημάτων (1853), χάρη στη Βρεταννική Παρουσία στην Ινδία : την πολιτική ενότητα, τη στρατολόγηση και εκπαίδευση ενός γηγενούς στρατού, την τυπογραφία και την ελευθερία έκφρασης, "για πρώτη φορά στην ιστορία της ασιατικής κοινωνίας" τη δυνατότητα κατοχής γης από τους απλούς πολίτες, τη δυτικού τύπου και μεθόδων εκπαίδευση, που έχει ως συνέπεια, ήδη ορατή στα 1853, να εκκολαφθεί "μια νέα γηγενής τάξη, ικανή να κυβερνήσει και που ελκύεται από την ευρωπαϊκή επιστήμη", τον τηλεγράφο, την ατμοπλοΐα, "που χάρισε στην Ινδία μια τακτική και ταχεία οδό επικοινωνίας με την Ευρώπη, που ένωσε τα Ινδικά λιμάνια με εκείνα του Νότιου-ανατολικού Ωκεανού και έσωσε την χώρα από την απομόνωση, που ήταν μια από τις αιτίες του μαρασμού της". Την άρδευση και τελικά ένα σιδηροδρομικό δίκτυο, που θ'αποτελέσει το σημείο αφετηρίας μιας σύγχρονης βιομηχανικής ανάπτυξης, επειδή "είναι αδύνατο να διατηρήσει κανείς ένα δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών που διασχίζει προς όλες τις κατευθύνσεις μια αχανή χώρα, χωρίς να εισαγάγει, συγχρόνως, τις απαραίτητες βιομηχανικές διαδικασίες για να καλύψει τις ανάγκες της σιδηροδρομικής συγκοινωνίας, οι οποίες θα επιφέρουν την εγκατάσταση άλλων βιομηχανιών, που δεν θα συνδέονται απ'ευθείας, με τους σιδηροδρόμους". Ας σημειωθεί, ότι με 61.000 χιλιόμετρα γραμμών, οι "Ινδικοί Σιδηρόδρομοι", που δημιουργήθηκαν από τους Βρεταννούς, αποτελούν το τέταρτο δίκτυο στον κόσμο. Αλλά μόνον 8% απ'αυτό το δίκτυο, που χρονολογείται από τον καιρό της αποικιοκρατίας, ηλεκτροδοτείται σήμερα και 8.000 από τις 11.000 μηχανές λειτουργούν με ατμό. Το υλικό είναι τόσο παλιό που τ'ατυχήματα τείνουν να πολλαπλασιάζονται.

Ακόμα, ο Γκαλμπράιθ αναφέρει (1) ότι οι Άγγλοι κατασκεύασαν στην Βόρεια Ινδία τεράστια αρδευτικά έργα, για ν'αντιμετωπίσουν τις συνέπειες από την αστάθεια των βροχών. Χάρη

(1) J.K. GALBRAITH " THE NATURE OF MASS POVERTY" HARVARD UNIVERSITY PRESS, 1959.

σ'αυτά τα έργα είναι αυτή η περιοχή, σήμερα ακόμη, η μεγαλύτερη έκταση τεχνητά αρδευόμενων εδαφών στον κόσμο. Για να συμπληρώσουν αυτή την κατασκευή, εγκατέστησαν σιδηροδρομικές γραμμές, που επέτρεψαν μια καλύτερη και δικαιότερη διανομή (όροι του ίδιου το Γκαλμπραϊήθ) των συμπληρωματικών πηγών διατροφής, που αποκτήθηκαν χάρη σ'αυτή την άρδευση. Ο SANIVELSON (1) συμπληρώνει ότι οι Άγγλοι και οι Ολλανδοί εισήγαγαν στις αποικίες τους μεθόδους υγειονομικής περιθάψεως, αυξάνοντας έτσι τη διάρκεια ζωής των ανθρώπων και την υλική ευημερία τους.

"Η εθνικιστική θεωρία, βεβαιώνοντας ότι ο μόνος νόμιμος πολιτικός σύνδεσμος είναι εκείνος που συνδέει τα άτομα που μιλούν την ίδια γλώσσα, που μοιράζονται τον ίδιο πολιτισμό και που λατρεύουν τους ίδιους ήρωες και τους ίδιους προγόνους, εκφράζει, με δικούς της ιδεολογικούς όρους, μια έννοια της Ιστορίας, που έχει γίνει το κυρίαρχο θέμα των συγχρόνων ευρωπαϊκών ιδεών και που έχει πάλι επικρατήσει παντού όπου έχει διεισδύσει ο ευρωπαϊκός πολιτισμός" (2)

Διαμένοντας στις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, οι νεαροί φιλόδοξοι που είχαν έρθει από τις αποικίες υπέστησαν, εντελώς φυσιολογικά, την επίδραση του Δυτικού οράματος για τον κόσμο. Όμως, προσκρούοντας σε ρατσιστικούς φραγμούς, μόλις επιχειρήσαν ν'άφομοιωθούν στην κοινωνία αυτή, αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στις πατρίδες τους, για να πρωτοστατήσουν σ'εθνικιστικές κινήσεις εναντίον της δυτικής κυριαρχίας και, τελικά, να γίνουν οι εθνικοί ηγέτες και ήρωες των ανεξάρτητων χωρών, που δημιουργήθηκαν μετά το 1945. Εδώ να σημειωθεί ότι ο ρατσισμός ποτέ δεν έλλειψε από την ανθρώπινη κοινωνία. Αυτό που συνέβη είναι ότι, οι φυλετικοί ανταγωνισμοί, όπως και άλλες πηγές έντασης, επιδεινώθηκαν μετά τις αναστατώσεις που προκάλεσε η Δύση στα παραδοσιακά και στατικά κοινωνικά και οικονομικά συστήματα. Δεν συμβιβάζονταν επίσης με τα δυτικά ιδανικά της ισότητας μπροστά στο νόμο και της αξιοκρατίας και ήταν αντίθετες προς τη χριστιανική ηθική. Δεν άργησε όμως να

(1) P.A. SANIVELSON. Οικονομική, MC GRAW - HILL, INC, 1973, Ελληνική έκδοση : Παπαζήσης.

(2) ELIE KEDURIE στο "NATIONALISM IN ASIA AND AFRICA" WEIDENFELD AND NICHOLSON, LONDON, 1971.

να εξαπλωθεί και ένας ρατσισμός από την ανάποδη, που έγινε από τις πιο ισχυρές συνιστώσες του τριτοκοσμιισμού (1).

Η σειρά των εθνικιστικών πολέμων και των κοινωνικών και πολιτικών αναταραχών, που συντάραξαν τη δυτική κοινωνία, αμαύρωσαν το δυτικό πολιτιστικό πρότυπο. Ο Ρωσο-ιαπωνικός πόλεμος ήταν ο πρώτος που επέτρεψε σ'ένα "έγχρωμο" έθνος να νικήσει μια λευκή ευρωπαϊκή δύναμη. Αργότερα οι δυο Παγκόσμιοι Πόλεμοι πρόσφεραν το θέαμα μιας ξέφρενης συμπλοκής κρατών, που μέχρι τότε εμφανίζονταν σαν εκπολιτιστές.

Στη Δύση, η εποχή του μεσοπολέμου σημαδεύτηκε από αναταραχές.

Κράτη που μέχρι τότε, φαίνονταν ισχυρά και μάλλον γαλήνια, έγιναν θύματα βαθύτερων αναστατώσεων, διχονοιών, οικονομικής κρίσης, ανεργίας, πολιτικού εξτρεμισμού πολιτιστικής σύγκρισης. Φαίνονταν ότι επαληθεύονταν η πρόβλεψη του Μαρξ και τον Ένγκελο για την ανικανότητα του καπιταλισμού να εκμεταλλευθεί πλήρως τις παραγωγικές δυνάμεις που είχε δημιουργήσει και με την άνοδο του φασισμού και του ναζισμού να επιβεβαιώνεται η μαρξιστική πρόβλεψη για το τέλος της αστικής δημοκρατίας.

Ορισμένες χώρες έκαναν και πάλι έκκληση στις αποικίες για βοήθεια στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτή τη φορά όμως, υποχρεώθηκαν να τους δώσουν ελπίδες ή τη σταθερή υπόσχεση ότι μετά το τέλος των εχθροπραξιών, θα τους χορηγούσαν κάποιο βαθμό αυτονομίας ή την ανεξαρτησία.

Κατόπιν, οι Η.Π.Α. και η ΕΣΣΔ, αν και διαφωνούσαν σ'όλα σχεδόν τ'άλλα ζητήματα, συμφωνούσαν στην καταδίκη του ευρωπαϊκού αποικιακού συστήματος και στην ενθάρρυνση του εθνικιστικού αισθήματος των αποικιοκρατούμενων λαών, που βρίσκονταν σε παροξυσμό. Για τις Η.Π.Α. η στάση αυτή πήγαζε από το δικό τους παρελθόν, της παλιάς αποικίας από την παραδοσιακή κυψυποψία που ένιωθαν απέναντι στις διεθνείς ρυθμίσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων, από τη μη εμπλοκή τους (μέχρι το 1989) στις αποικιακές περιπέτειες. Τα κίνητρα της ΕΣΣΔ ήταν η αύξηση της επιρροής της στον κόσμο.

(1) Για παράδειγμα, η φιλολογία της Μαύρης Δύναμης, στις Η.Π.Α.

4. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΑΧ

Δεν υπάρχει τυπική υπανάπτυκτη χώρα. Κάτω από γενικευμένες έννοιες που χρησιμοποιούνται με μεγάλη ελαστικότητα καλύπτονται γίγαντες σαν την Ινδία και τη Βραζιλία και μικρότερες χώρες σαν των Μπαρμπάντος και των Τόγκα, χώρες πλούσιες σε πετρέλαιο σαν τα σείχάτα του Περσικού Κόλπου οι πυκνοκατοικημένες χώρες της Νοτιανατολικής Ασίας και της Κεντρικής Αμερικής και οι αραιοκατοικημένες της Κεντρικής Αφρικής. Χώρες με πολύχρονη ιστορία πολιτικής ανεξαρτησίας και χώρες που πριν μερικά χρόνια ανήκαν στις τάξεις των αποικιών.

Παρόλα αυτά μπορούμε να εντοπίσουμε και να περιγράψουμε κοινά χαρακτηριστικά που συναντάμε στις ΟΑΧ. Οι χώρες αυτές είναι μάλλον γεωργικές παρά βιομηχανικές. Αυτό μπορεί να σημαίνει:

α) Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζει σε αγροτικές περιοχές και β) σημαντικό τμήμα του εισοδήματος παράγεται από το γεωργικό τομέα. (1). Η παραγωγικότητα του γεωργικού τομέα είναι μικρή. Σε αρκετές περιπτώσεις ένα σημαντικό μέρος της παραγωγής καταναλώνεται από τους ίδιους παραγωγούς.

Οι εργάτες είναι συνήθως αυτοαπασχολούμενοι και η εργασία τους δεν συνδυάζεται με μεγάλες ποσότητες φυσικού ή ανθρώπινου κεφαλαίου. Χωρίζονται σε ομάδες λόγω εθνικών, φυλετικών ή θρησκευτικών διαφορών.

Οι θεσμοί που θα μπορούσαν να βοηθήσουν την ανάπτυξη, όπως π.χ. τα πιστωτικά ιδρύματα, οι λειτουργίες της αγοράς ή ακόμα επιτροπές οικονομικού προγραμματισμού είναι περιορισμένοι ή ανύπαρκτοι. Τα συστήματα διανομής των προϊόντων είναι ανεπαρκή.

Δεν υπάρχει μεγάλος διαφορισμός όσον αφορά τις εξαγωγές, που αποτελούνται κυρίως από αγροτικά προϊόντα, (2) που πιθανόν η παραγωγή τους ν' ανήκει ή να ελέγχεται από αλλοδαπούς. Έτσι τα προβλήματα της ανάπτυξης συνδέονται από δυσκολίες στο ισοζύγιο πληρωμών, αφού τα περισσότερα βιομηχανικά προϊόντα εισάγονται και η ζήτησή τους αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό από το ρυθμό αυξήσεως του εισοδήματος. Επιπρόσθετα προβλήματα στο ισοζύγιο δημιουργούνται από τις μεγάλες διακυμάνσεις των τιμών των εξαγωγίμων προϊόντων, (3) τη στασιμότητα της γεωργικής

(1) Βλ. Πιν.7

(2) Βλ. Πιν. 2

(3) Βλ. Πιν.2

παραγωγής και την ταχεία αύξηση του πληθυσμού. (4)

Η ταχεία αύξηση του πληθυσμού είναι από τα σημαντικότερα δημογραφικά χαρακτηριστικά που είναι κοινά στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες. Τα ποσοστά των γεννήσεων είναι ψηλά, ενώ τα ποσοστά θνησιμότητας μειώνονται λόγω της εφαρμογής ορισμένων μέτρων υγιεινής ή και κάποιας βελτιώσεως της διατροφής. Εν τω μεταξύ ο μέσος αναμενόμενος όρος ζωής εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερος από το μέσο όρο ζωής των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Ο υπερπληθυσμός εμποδίζει την αύξηση του βιοτικού επιπέδου ακόμα και όταν πραγματοποιείται κάποια αύξηση του συνολικού προϊόντος.

Λόγω των ανεπαρκών μέτρων και μεθόδων υγιεινής και της ανεπαρκούς διατροφής μεγάλο μέρος του πληθυσμού υποφέρει από διάφορες αρρώστιες. Επιπλέον ένα ψηλό ποσοστό είναι αγράμματοι ή δεν έχουν επαρκή εκπαίδευση ή κατάλληλες δεξιότητες. Οι αναπτυσσόμενες χώρες υστερούν σε "ανθρώπινο κεφάλαιο". Λόγω όμως των μεγάλων σχετικά πληθυσμών τους, αυτό το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μακροχρόνια τη μόνη ίσως ελπίδα για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασής τους, αρκεί να τους δοθεί η δυνατότητα να το βελτιώσουν - εκπαίδευση, καλύτερη διατροφή, συνθήκες υγιεινής - και να το αξιοποιήσουν.

Μια άλλη κατηγορία κοινών χαρακτηριστικών για τις αναπτυσσόμενες χώρες είναι τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά. Τόσο το επίπεδο όσο και η πρόοδος της τεχνολογίας κρίνονται ως μη ικανοποιητικά. Η ανεπάρκεια επενδύσεων καθυστερεί τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων και των τομέων υποδομής (μεταφορές, επικοινωνίες κλπ.). Η εισαγωγή προηγμένης τεχνολογίας περιορίζεται από την έλλειψη επαρκών συναλλαγματικών πόρων για την πληρωμή της, από την ανεπάρκεια ντόπιας εμπειρίας και δεξιοτήτων για την χρησιμοποίησή της, από την ανεπάρκεια εγχώριας επιχειρηματικότητας για την υιοθέτηση και εφαρμογή της, αλλά ακι από την ακαταλληλότητα μεγάλου μέρους της δυτικής τεχνολογίας για τις ειδικές ανάγκες των φτωχών χωρών.

Το χαμηλό επίπεδο της τεχνολογίας κάνει την παραγωγικότητα

του εργατικού δυναμικού (που, όπως είδαμε, πάσχει από ανεπαρκή διατροφή, ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση κλπ.) να είναι ακόμα χαμηλότερη.

Αλλά και το σύνολο των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών των αναπτυσσόμενων χωρών παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από εκείνο των αναπτυγμένων. Τη βάση της κοινωνικής οργάνωσης στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί η εκτεταμένη οικογένεια. Το σύστημα αυτό, ενώ παρέχει κάποια ασφάλεια στα μέλη, που συνήθως δεν έχουν άλλη ασφαλιστική κάλυψη, δημιουργεί αντικίνητρα για την καταβολή ατομικής προσπάθειας ή για την αποταμίευση. Το επιχειρηματικό πνεύμα και η νοοτροπία επιδίωξης χρηματικού κέρδους δεν είναι ανεπτυγμένα. Η γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα είναι περιορισμένη, ενώ υπάρχει προσήλωση στον παραδοσιακό τρόπο ζωής. Μικρό ποσοστό των νέων πηγαίνει στο σχολείο αλλά η χρήση της παιδικής εργασίας είναι εκτεταμένη. Η "μεσαία τάξη", που την αποκαλούν οικονομικό σκελετό των αναπτυγμένων χωρών, είναι εξαιρετικά περιορισμένη στις αναπτυσσόμενες. Η θέση των γυναικών είναι γενικά κατώτερη στην κοινωνία και η συμμετοχή τους στις κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες περιορισμένη.

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η σχετική απομόνωση των αγροτικών οικισμών, η ευρύτατα διαδεδομένη φτώχεια δημιουργούν το πλαίσιο για την εκδήλωση των πολιτικών χαρακτηριστικών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι παράγοντες αυτοί δημιουργούν συνθήκες που ευνοούν την εγκαθίδρυση απολυταρχικών καθεστώτων. Ο Γκούναρ Μύρνταλ έχει επινοήσει την έκφραση "χαλαρό κράτος" για να χαρακτηρίσει την κοινωνική και πολιτική υπανάπτυξή τους. "Χαλαρό κράτος" είναι για τον Μύρνταλ το κράτος που "δεν λειτουργεί". Διακρίνεται από την έλλειψη αλληλεγγύης και κοινωνικής πειθαρχίας. Κυριαρχούν η διαφθορά, το "μέσον", ο μη σεβασμός των έννομων αρχών. Και ο Μύρνταλ συνεχίζει :
"...Ενώ συναντούν δυσκολίες όταν πρόκειται να θέσουν σε λειτουργία τα κίνητρα κέρδους, στον τομέα όπου αυτά είναι αποτελεσματικά στις ανεπτυγμένες χώρες π.χ. στο ιδιωτικό εμπόριο δεν είναι λιγότερο δύσκολο να αποβάλλουν την επιδίωξη του προσωπικού κέρδους στη σφαίρα της εξουσίας και της δημόσιας διοίκησης... Πρόκειται για επακόλουθα της προκαπιταλιστικής και

παραδοσιακής κοινωνίας. Από την απουσία μιας οικονομίας της αγοράς ή από το γεγονός της ελλειπούς λειτουργίας της, οι "σχέσεις" την αντικαθιστούν. Η δυνατότητα εκμετάλλευσης της εξουσίας για προσωπικό, οικογενειακό, φυλετικό ή για την "κλίκα", κέρδος, συναντάται ακόμα και σε πολύ ψηλές βαθμίδες : σ' εκείνες των υπουργών, βουλευτών ή ανωτέρων δημοσίων υπαλλήλων, των οποίων η έγκριση είναι απαραίτητη για να πάρει κάποιος μια άδεια ή να υπογράψει μια συναλλαγή στην κατώτερη βαθμίδα, αυτή του υπαλληλίσκου, που έχει τη δύναμη να καθυστερεί ή να παρεμποδίζει ενέργειες, π.χ. τη χρησιμοποίηση ενός βαγονιού σιδηροδρόμου ή το άνοιγμα μιας ανισόπεδης διάβασης". (Οι παρατηρήσεις αυτές του Μύρνταλ βρίσκονται στα βιβλία του "Το Δράμα της Ασίας" και η "Πρόκληση του Φτωχού Κόσμου" που αφορούν τη Νότια και Ανατολική Ασία. Όμως όσοι έχουν μια γνώση κάποιας άλλης κοινωνίας του Τρίτου Κόσμου, αναγνωρίζουν στην περιγραφή του, τα ίδια λιγότερο ή περισσότερο τυπικά χαρακτηριστικά).

5. A I T I A

Οι κλασσικοί όσο και άλλοι μεταγενέστεροι οικονομολόγοι διατύπωσαν θεωρίες για τη δυνατότητα των οικονομιών να εξακολουθήσουν ν'αναπτύσσονται ή τους λόγους για τους οποίους τις θεωρούσαν καταδικασμένες να περιπέσουν τελικά σε στασιμότητα. (1) Οι θεωρίες όμως αυτές αναφέρονται στις χώρες που σήμερα είναι ανεπτυγμένες. Τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος που προκλήθηκε για τα προβλήματα των υπανάπτυκτων χωρών, διατυπώθηκαν θεωρίες για να εξηγηθούν οι λόγοι της υπανάπτυξης και να προταθούν τρόποι για την ανάπτυξή τους.

Μερικές απ'αυτές τις θεωρίες έχουν συχνά την τάση να υπερεκτιμούν εξωτερικούς, ενδεχόμενους και πρόσφατους παράγοντες, όπως για παράδειγμα τις σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μεταξύ των πλούσιων και υπανάπτυκτων χωρών, στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν πού οφείλεται η φτώχεια και η καθυστέρηση του τρίτου κόσμου και γιατί αυτός δεν κατάφερε να γνωρίσει μια ανάλογη ή ανώτερη ανάπτυξη με τις ήδη ανεπτυγμένες χώρες. Σ'αυτή την αντιμετώπιση του θέματος λείπει η ιστορική και πολιτική προοπτική

(1) Κατ'αρχάς το έργο του A.SMITH "THE WEALTH OF NATIONS (1776) μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι μεταξύ των άλλων, η πρώτη συστηματική πραγματεία για την οικονομική ανάπτυξη. Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του D.RICARDO που τόνισε τη σημασία της φθίνουσας απόδοσης της απασχόλησης στη γη καθώς και της συσσώρευσης κεφαλαίου, καθώς και του TH.MALTHUS. Ο K.MARX αναφέρθηκε στην ανάπτυξη και την κατάρρευση της καπιταλιστικής οικονομίας. Ο J.SUM PETER τόνισε το ρόλο των τεχνολογικών αλλαγών στη διαδικασία της ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τον ίδιο από την αστάθεια και τη διαδοχή οικονομικών διακυμάνσεων. Ο ALVINHANSEN έβλεπε σαν σημαντική την άσκηση της κατάλληλης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής για την υποβοήθηση της ανάπτυξης. Το υπόδειγμα HARROD-DO ~~NAR~~ (που αναπτύχθηκε βάσει των παρόμοιων θεωριών που αυτοί διατύπωσαν ανεξάρτητα όμως ο ένας από τον άλλο) είναι μια προσπάθεια για δυναμική επέκταση της κείνσιανής θεωρίας, ώστε να μπορούμε να προβλέπουμε όχι μόνο το επίπεδο του εθνικού εισοδήματος σε μια συγκεκριμένη περίοδο, αλλά και τον τρόπο που αυτό θα μεταβάλλεται διαχρονικά.

και παράγνωρίζονται αρκετά σημαντικοί παράγοντες όπως η ανομοιότητα των γεωγραφικών, πολιτιστικών οικονομικών, πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν στις ανθρώπινες κοινωνίες, πριν δημιουργηθεί ανάμεσά τους η ελάχιστη σημαντική σχέση.

Υπάρχει λοιπόν η τάση να αγνοούνται μια σειρά μη οικονομικών παραγόντων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γκ. Μύρνταλ (1), και σαν τέτοιο αναφέρει τον τρόπο σκέψης και τους θεσμούς. Και συνεχίζει ο Μύρνταλ ότι δεν μπορεί κανείς να συγκρίνει τους θεσμούς και τη συμπεριφορά που επικρατούσαν στις προηγμένες χώρες όταν αυτές ήταν ακόμα φεουδαλικές κοινωνίες, αγροτικές, βιοτεχνικές, με το αντίστοιχο πλαίσιο που επικρατούσε τότε στο σημερινό τρίτο κόσμο. Αυτές οι ιδιότητες των μετέπειτα πλούσιων χωρών μπορούν να συνοψιστούν στα εξής :

Υπήρχε μια κοινωνική συνοχή και μια αποτελεσματική αλληλεγγύη που τους επέτρεψαν να επιδιώξουν και να πετύχουν στόχους σαν κοινότητες πριν το σχηματισμό των κρατών - εθνών. Επιπλέον, σχημάτιζαν οι χώρες αυτές ένα "μικρό κόσμο" συμπαγή και ομοιογενή από πολιτισμούς σε μεγάλο βαθμό όμοιους (π.χ. ο Τσουνμπη μιλά για "δυτική χριστιανοσύνη") στο εσωτερικό του οποίου οι άνθρωποι και οι ιδέες μπορούσαν να κυκλοφορούν ελεύθερα. Ακόμα, πολύ πριν τη βιομηχανική επανάσταση είχε αναπτυχθεί ο ορθολογισμός και είχε εξασθενήσει η παραδοσιαρχία ενώ διαδοχικά η Αναγέννηση, η Μεταρρύθμιση και ο Αιώννας του Διαφωτισμού έρχονται ν'αναταράξουν και παραδεδειγμένες ιδέες και τα συστήματα αξιών. Σ'αυτές τις χώρες αναπτύχθηκε η επιστημονική σκέψη και ήταν, πολύ γρήγορη σε θέση, να εισάγουν στη γεωργία τους και στη βιομηχανία τους μια προηγμένη τεχνολογία.

Ο Μύρνταλ επισημαίνει στο THE CHALLENGE OF WORLD POVERTY το σημαντικό ρόλο που έπαιξε το κλίμα στη διαμόρφωση των συνθηκών για την κατοπινή πορεία των διάφορων χωρών προς την ανάπτυξη.

(1) Στην προσπάθεια του ν'ανακαλύψει τα πραγματικά αίτια της φτώχειας ο Μύρνταλ πραγματοποίησε μια σε βάθος μελέτη στη ΝΑ Ασία. Καρπός αυτής της μελέτης είναι το τρίτομο έργο ASIAN DRAMA (1971) με περίπου δύο χιλιάδες τριακόσιες σελίδες και ένα πολύ πιο σύντομο, που επαναλάμβανε τα συμπεράσματα του προηγούμενου. THE CHALLENGE OF WORLD POVERTY, PENGVIN, 1970

Σ' αυτό το έργο αναφέρεται ότι "...η αποπνικτική ζέστη και η υγρασία, στις περισσότερες από τις υπανάπτυκτες χώρες, συμβάλλουν στην υποβάθμιση των καλλιεργήσιμων γαιών και των διάφορων υλικών και είναι η αιτία της χαμένης απόδοσης διάφορων καλλιεργειών, των δυσκολιών δεντροφύτευσης ή εκτροφής ζώων και όχι μόνο δημιουργούν εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες για τους εργαζόμενους, αλλά απειλούν, επίσης, την υγεία τους και μειώνουν τη διάρκεια και την αποτελεσματικότητα της εργασίας".

ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην προσπάθεια του να εξηγήσει την καθολική επιβολή των πρώτων αποίκων (και συγκεκριμένα των Ισπανών) πάνω στους ιθαγενείς πληθυσμούς του Νέου Κόσμου, ο Γουίλιαμ Μακνήλ, αναπτύσσει μια πρωτότυπη υπόθεση, που δίνει μια καινούρια διάσταση στην επίδραση του κλίματος (1). Ξεκινώντας από την απρατήρηση, ότι η υπερβολική ζέστη και η υγρασία δεν ευνοούν τη δράση, (2), θεωρεί ότι, αφήνοντας πίσω το τροπικό παρθένο δάσος, που υπήρξε το πρώτο οικιστικό περιβάλλον των ανθρωποειδών και των πρώτων αληθινών ανθρώπων, ορισμένες μικρές ομάδες απαλλάχθηκαν από ένα αριθμό παρασίτων και άλλων μολυσματικών φορέων, που παρέμειναν η μάστιγα των τροπικών περιοχών.

(1) Γουίλιαμ Μακνήλ, PLAGUES AND PEOPLE, ANCHOR PRESS DOBLEDAY, 1976

Η ιδέα να μελετήσει την επίδραση των λοιμωδών ασθενειών στην Ιστορία, ήλθε στον συγγραφέα όταν αναρωτήθηκε, πώς ο Κορτές, επικεφαλής σχετικά ολιγάριθμων Ισπανών, πέτυχε να κατακτήσει το Μεξικό, και αναλογιζόμενος την εκπληκτική κατάκτηση, επειδή αυτή ήταν κυρίως πολιτιστική της απέραντης χώρας που εκτείνεται ανάμεσα στο Ρίο Μπόβο και στη Γη του Πυρός, από τριάντα χιλιάδες Ισπανούς, σε λιγότερο από ένα αιώνα. Πως εξηγείται ότι λαοί πολιτισμένοι και προικισμένοι μ' έναν πολυσύνθετο πληθυσμό, δεν διατήρησαν μια μυστική, έστω, ανάμνηση και πίστη στους θεούς και στις ιεροτελεστίες που, από τους αρχαίους χρόνους τους εξασφάλιζαν ευφορία και γονιμότητα; Η εξήγηση που προτείνει ο Μακνήλ αυτή καθαυτή, δεν αποτελεί κάτι καινούριο. Γενικώς αναφέρει ότι από τις αιτίες ήττας των Αζτέκων, ότι αυτοί υπήρξαν θύματα εξανθηματικών ασθενειών που αγνοούσαν, και, συνεπώς, θανατηφόρων γι' αυτούς, ενώ ήσαν συνηθισμένοι και, γενικά, ακίνδυνες για τους κατακτητές τους. Σ' αναλογία με πειράματα που έγιναν σε πειραματόζωα, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι χρειάστηκε περίπου ένας αιώνας ή περισσότερο στους Αμερικανούς, για ν' αρχίσουν να συνέρχονται από το σοκ που τους προξένησαν οι λοιμώξεις που είχαν φέρει οι Ισπανοί. Αλλά, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι ο αριθμός των θυμάτων ήταν πολύ λιγότερο σημαντικός, ένας άλλος παράγοντας υπεισιήθε —

και ο οποίος, από μόνος του, βοηθά στην εξήγησή της, φαινομενικά, ανεξήγητης υποταγής των Ινδιάνων στους Ευρωπαίους κατακτητές τους. Βλέποντας ότι μολύνσεις προσέβαλαν αυτούς και όχι τους Ισπανούς, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι θεοί των εισβολέων ήταν ανώτεροι από τους δικούς τους. Μια τέτοια ψυχολογική και πολιτιστική παράδοση έχει πολύ πιο βαθειές και μόνιμες συνέπειες από μια στρατιωτική ήττα.

(2) Ο MONTESQUIEU, στο βιβλίο του L'ESPRIT DES LOIS, χρησιμοποιεί πιο απλή διατύπωση: "Η θερμότητα του κλίματος μπορεί να είναι τόσο υπερβολική που το σώμα χάνει κάθε δύναμη. Στη συνέχεια, η κατάπτωση θα κυριεύσει το ίδιο το πνεύμα. Καμιά περιέργεια, καμιά ευγενής προσπάθεια... οι τάσεις θα είναι όλες παθητικές. Η οκνηρία θ'αποτελεί ευτυχία, οι περισσότερες τιμωρίες θα υποφέρονται ευκολότερα... και η δουλικότητα θα είναι λιγότερο ανυπόφορη από την πνευματική δύναμη, που είναι απαραίτητη για την αυτοκαθοδήγηση".

Εκεί όπου οι λοιμώδεις μικροοργανισμοί άκμαζαν λιγότερο, η ανθρώπινη νοημοσύνη απελευθερώθηκε για πρώτη φορά από τις συμφορές της φύσης την οποία ανέλαβε, στη συνέχεια, να ελέγξει και να εξουσιάζει. Αυτή η αλλαγή συνέβη στην κοιλάδα του Νείλου, που είναι συγχρόνως ξερή και αρδευόμενη από τον ποταμό, στη Μεσοποταμία, στις παραποτάμιες κοιλάδες της Κίνας και τέλος, με τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, στα εδάφη που αποτελούν σήμερα την Ευρώπη. Αμέσως, η υγεία και το επίπεδο ζωής αυτών των φυγάδων του υγρού δάσους βελτιώθηκαν και άρχισαν να πολλαπλασιάζονται. Αυτή η επιτυχία προξένησε άλλα προβλήματα και προκλήσεις, αλλά επίσης και άλλες δημιουργικές απαντήσεις. Οι μικρές ομάδες των κατοίκων του παρθένου δάσους ή της αφρικάνικης σαβάννας, είχαν ζήσει αποκλειστικά από το κυνήγι. Η αύξηση των οικισμών τους υποχρέωσε να καταφύγουν σε μεθόδους λιγότερο τυχαίες και πιο παραγωγικές και τελικά να καλλιεργήσουν φυτά και να εξημερώσουν ζώα. Δεσμευμένοι, λοιπόν, οριστικά πλέον στα γρανάζια του πολιτισμού, οι άνθρωποι βρέθηκαν, στη συνέχεια, υποχρεωμένοι να καταβάλουν συνεχείς προσπάθειες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας. Κατ'αρχήν, παρόλο που είχαν φθάσει σ'ένα στάδιο σύνθεσης και παραγωγικότητας, χωρίς σύγκριση με τη ζωή στο παρθένο δάσος. Οι ακόμη πολύ πρωτόγονες δομές της νεολιθικής εποχής αποδείχθηκαν πολύ ευάλωτες στις εξωτερικές επιθέσεις. Αυτή η συνεχής απειλή και η ανάγκη να την αντιμετωπίσουν, υπήρξαν το κυριότερο διεγερτικό της πολιτικής οργάνωσης και χωρίς αμφιβολία το κίνητρο γι' αυτό που αποκαλούμε ανάπτυξη. Η απουσία μιας ανάλογης εξέλιξης, βοηθά στην εξήγηση της συνεχιζόμενης υπανάπτυξης ορισμένων κοινωνιών, εγκατεστημένων σε περιοχές με ανθυγιεινό κλίμα, στις οποίες φυτοζωούσαν οι πρωτόγενες κοινωνίες που προϋπήρξαν.

Η επίδραση του γεωγραφικού και του οικολογικού παράγοντα μπορεί να εξηγεί ότι η καθυστέρηση και η φτώχεια, ενός μεγάλου μέρους των ανθρώπινων κοινωνιών, που ανήκουν σήμερα στον τρίτο κόσμο, έχουν τις ρίζες τους, κυρίως, στην κατάσταση που βρίσκονταν πριν από οποιαδήποτε επαφή με τις ανεπτυγμένες χώρες. Στη σύγχρονη εποχή, όμως, ο άνθρωπος μπορεί να ελέγξει σε σημαντικό βαθμό το περιβάλλον του. Μπορεί να μετριάσει τις συνέπειες του τροπικού ή του πολύ ψυχρού κλίματος. Το πρόβλημα

τώρα μετατίθεται στην πιθανότητα αρκετά σημαντική οικονομική επιβάρυνση για να το πετύχει αυτό. Ακόμα η έλλειψη φυσικών πόρων μπορεί να αποδειχθεί ελάσσονος σημασίας σ'έναν κόσμο, που έχει διευρυμένες δυνατότητες για διεθνείς συναλλαγές. Έτσι η Ελβετία, η Ιαπωνία, το Ισραήλ, το Χογκ-Κογκ είναι παραδείγματα χωρών που κατάφεραν ν'αναπτυχθούν, χωρίς να βασίζονται στα αποθέματα φυσικών πόρων που διέθεταν. Εδώ κύριο λόγο έπαιξε ο ανθρώπινος παράγοντας και η κατάλληλη στάση της κυβέρνησης.

Ανατρέχοντας στην ένταξη της οικονομικής ανάπτυξης μιας στάσιμης παραδοσιακής κοινωνίας, μπορούμε να εντοπίσουμε και άλλους ευρύτερους μη-οικονομικούς παράγοντες που έχουν σχέση μ' αυτή τη διαδικασία. Η διάρθρωση της αγοράς, το ατομικό και κοινωνικό περιβάλλον και οι πολιτιστικές συνθήκες, η οικογενειακή δομή, η ταξική δομή, ο φυλετικός και εθνικός διαφορισμός, το μέγεθος της κοινωνικής μονάδος, οι θρησκευτικές αντιλήψεις, η παράδοση είναι σημαντικοί παράμετροι, που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη όταν εξετάζουμε πως μπορεί να προκληθεί το ξεκίνημα της οικονομικής ανάπτυξης. Παράλληλα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η οικονομική ανάπτυξη μεταβάλλει τις αντιλήψεις των ατόμων, αλλά είναι και αποτέλεσμα των μεταβαλλόμενων αντιλήψεων. Παραδείγματα και των δύο περιπτώσεων μπορούν να βρεθούν, αλλά φαίνεται πιθανότερο ότι υπάρχει μεταξύ τους αλληλοεπηρεασμός.

6. ΜΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ : ΙΝΔΙΑ

Ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου είναι η Ινδία. Με πληθυσμό 772.500.000 (στοιχεία του 1986) είναι μια από τις πολυπληθέστερες χώρες του κόσμου. Παράλληλα είναι και μια από τις πιο φτωχότερες (κατά κεφαλή εισόδημα για το 1986 : 296 δολ.) χώρες.

Η βασική αρχή της πολιτικής της χώρας μετά την αποτίναξη της αποικιοκρατίας είναι η εθνική ανεξαρτησία και η εθνική ενότητα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι τα μόνα πραγματικά μοντέρνα εργοστάσια στην Ινδία είναι εκείνα που παράγουν πολεμικό υλικό - χάρη σε μηχανήματα που εισάγονται από τη Δύση.

Οι άξονες και οι κυρίαρχες ιδέες της οικονομικής στρατηγικής της Ινδίας είναι :

- 1) Η προτεραιότητα από την εποχή της ανεξαρτησίας δεν ανήκε στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά στην επινόηση του κατάλληλου κράτους. Ανέκαθεν η Ινδία χωριζόταν σε πολλά βασίλεια και πριγκιπάτα. Η έλλειψη κεντρικής εξουσίας άνοιξε τα σύνορα στους ξένους εισβολείς (Μογγόλοι, Μουσουλμάνοι και άλλοι Ασιάτες). Εξάλλου οι στρατιωτικές δαπάνες κατέχουν κυρίαρχη θέση στον κρατικό προϋπολογισμό : το 1/4 του δημοσίου χρήματος διατίθεται στον στρατό που αποτελείται από 1,5 εκατομμύριο άνδρες.
- 2) Από τον KEYNES δανείστηκε την ιδέα ότι το Κράτος πρέπει να είναι ο αποφασιστικός παράγοντας της οικονομικής πρόοδου. Η φυσική κλίση της (Ινδίας) για αναδίπλωση εκφράζεται με την απομόνωσή της από τη παγκόσμια αγορά και τη στροφή της στην υποκατάσταση των εξαγωγών και την εθνική εκβιομηχάνιση.
- 3) Το μοντέλο της ΕΣΣΔ που άλλωστε θαύμαζε και ο Νεχρού έδωσε στην Ινδία την πρακτική του κεντρικού προγραμματισμού και μια προτίμηση στη σιδηρουργία. Τέλος, η Ίντιρα Γκάντι θα προσθέσει την αυτονομία στο θέμα της διατροφής.

Με βάση λοιπόν αυτές τις κυρίαρχες ιδέες διαμορφώνεται το ινδικό μοντέλο όπου η επίκληση του σοσιαλισμού δεν σημαίνει αναγκαστικά την εθνικοποίηση των μεγάλων καπιταλιστικών συγκροτημάτων (π.χ. TUKA, BIRLA) ούτε κολλεκτιβοποίηση της αγροκαλλιέργειας. Το κράτος "ελέγχει τις κορυφές" της οικονομίας

όπως συνήθιζε να λέει ο Νεχρού : τα υπόλοιπα σημεία παραμένουν ιδιωτικά, αλλά υπό την επιστασία του. Οι μέθοδοι της επιστασίας συνιστούν και τον πιο ιδιόζοντα χαρακτήρα του ινδικού μοντέλου : όλες οι επιχειρήσεις υποβάλλονται σ'ένα σχολαστικό καθεστώς διοικητικών εξουσιοδοτήσεων : τις άδειες, προφανώς κατάλοιπο της βρεταννικής αποικιοκρατίας. Τότε, σκοπός του ήταν να περιορίσει τον ανταγωνισμό της ινδικής βιομηχανίας με τα εισαγόμενα αγγλικά προϊόντα. Έκτοτε η τελειοποίηση του στόχευε στη στροφή των πλουτοπαραγωγικών πόρων στη βαρειά βιομηχανία, στην εξασφάλιση, την ισορροπία ανάμεσα στις μεγάλες και στις μικρότερες επιχειρήσεις ακι ανάμεσα στους διάφορους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Η άδεια ορίζει τι μπορεί να παραχθεί, σε ποιά περιοχή, σε ποιά ποσότητα και με τι τεχνικές εξειδικεύσεις. Έτσι δεν είναι παράξενο που όλο και περισσότεροι Ινδοί στρέφονται στη μαύρη αγορά.

Στο σύστημα των αδειών εντάσσεται και η απαγόρευση στις μεγάλες επιχειρήσεις (τα "μονοπώλια") να παράγουν πάνω από μια ορισμένη ποσότητα, αφήνοντας έτσι ένα περιθώριο στις μικρότερες. Οι τελευταίες δεν έχουν συμφέρον να μεγαλώσουν γιατί έτσι θα χάσουν τις επιδοτήσεις που δικαιούνται. Έτσι η ινδική οικονομία είναι κατακερματισμένη σε εκατομμύρια μικρούς εργολάβους που δεν έχουν κανένα λόγο να γίνουν αποδοτικοί, που δεν έχουν κανένα λόγο να γίνουν αποδοτικοί, που δεν έχουν το δικαίωμα να ανταγωνιστούν μεταξύ τους και που επίσης προστατεύονται από τον ξένο ανταγωνισμό. Όλα λοιπόν παράγονται σε μικρές ποσότητες, πράγμα που στερεί την Ινδία από το κύριο φυσικό της πλεονέκτημα : την έκταση της εσωτερικής της αγοράς που θα της επέτρεπε να πραγματοποιήσει σημαντικές οικονομίες κλίμακας.

Η έλλειψη ανταγωνισμού και η απομόνωση της χώρας έχουν οδηγήσει σε μια γενικευμένη ένδεια καταναλωτικών αγαθών. Τα τελευταία είναι χαμηλής ποιότητας, υστερούν από τεχνική άποψη, και παρά τους χαμηλούς μισθούς, κοστίζουν περισσότερο απ'ότι στη διεθνή αγορά.

Οι συνθήκες αυτές αποτέλεσαν το κατάλληλο περιβάλλον για την άνθιση του "ανεπίσημου τομέα" της ινδικής οικονομίας. Χάρη σ'αυτόν χιλιάδες μικρο-έμποροι καταφέρνουν να επιβιώνουν χωρίς κεφάλαιο και χωρίς επενδύσεις.

Στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι τα αίτια της ένδειας και της αδικίας είναι πολιτικά και θεσμικά, παρά οφείλονται σε φυσικούς ή πολιτιστικούς παράγοντες. Για παράδειγμα τα δάνεια δύσκολα χορηγούνται χωρίς την εμπλοκή των μεσαζόντων και οι άδειες για τη λειτουργία μιας επιχειρήσεως μπορεί να φτάνουν τις 200, δίνονται αφού ο ενδιαφερόμενος αναγκαστεί να περάσει μέσα από το λαβύρινθο υπεράριθμων όχι και τόσο έντιμων υπαλλήλων.

Σύμφωνα με την άποψη αρκετών ινδών διανοούμενων, όπως ο ASHIS NANSY, για να αποκατασταθεί η ισορροπία στην Ινδία και να αντιμετωπισθεί η ένδεια, πρέπει το καινούριο μοντέλο ανάπτυξης να απορρίπτει το δυτικής προέλευσης συγκεντρωτικό κράτος και να εμπνευστεί από τη γκαντική ολιγαρχία και το παραδοσιακό μοντέλο της ινδικής δημοκρατίας, το PANCAYAT.

Ο TODQWIEVILLE στο έργο του του 1843 ECTITS POLITIQUES, αναφέρει για το PANCAYAT : "Κάθε χωριό της Ινδίας αποτελεί μια μικρή ολοκληρωμένη κοινωνία μέσα στην οποία συναντά κανείς οτιδήποτε είναι απαραίτητο για την ύπαρξη, τη διακυβέρνηση ακόμα και την ευημερία των πολιτισμένων ανθρώπων : ο διοικητικός υπάλληλος, ο φοροεισπράκτορας, ο δάσκαλος του σχολείου, ο ιερέας, ο αγροφύλακας.

7. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Σ'όλη τη διάρκεια τη δεκαετίας του 1980, οι πιο γρήγορα αναπτυσσόμενες οικονομίες βρίσκονται στην Ασία, (1) συμπεριλαμβανομένης της Κίνας και της Ινδίας, που παρουσίασαν αυξήσεις του κατά κεφαλή ΑΕΠ σημαντικά ανώτερες απ'αυτές των ήδη βιομηχανικών χωρών. Αντίθετα, στις περισσότερες χώρες της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής το κατά κεφαλή ΑΕΠ παρουσίασε μείωση. Πολλές από τις πιο φτωχές χώρες έγιναν φτωχότερες ή παρέμειναν στάσιμες, με συνέπεια το χάσμα με τις πιο πλούσιες χώρες να μεγαλώνει. Το κατά κεφαλή εισόδημα - κατά μέσο όρο - στις βιομηχανικές χώρες είναι 50 φορές μεγαλύτερο απ'αυτό στις λιγότερο ανεπτυγμένες, και η ετήσια αύξηση από μόνη της στις πιο πλούσιες χώρες είναι περίπου τόση, όσο είναι το συνολικό κατά κεφαλή εισόδημα στις φτωχότερες της τάξεως δηλαδή των 300 δολλαρίων.

Το παγκόσμιο εμπόριο σημείωσε μεγάλη ανάπτυξη στη δεκαετία του '80. (2). Εντούτοις, αυτή η ανάπτυξη είχε διαφορετικές επιδράσεις στις διάφορες ομάδες των αναπτυσσόμενων χωρών. Οι νέες βιομηχανικές χώρες, ιδιαίτερα αυτές στην Ασία, αλλά και μερικές στη Λατινική Αμερική, αύξησαν τις εξαγωγές τους, σ'ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις αρκετά σημαντικά. Λιγότερο διαφοροποιημένες οικονομίες είχαν μικρότερη επιτυχία και αντιμετώπισαν μείωση των εισπράξεών τους από τις εξαγωγές (όπως συνέβη σε αρκετές Αφρικανικές χώρες), ενώ στη Λατινική Αμερική, αρκετές χώρες πέτυχαν ν'αυξήσουν τόσο τον όγκο όσο και την αξία των εξαγωγών, αλλά δεν μπόρεσαν να μετατρέψουν αυτή την επιτυχία σε ανάπτυξη.

Οι δυσμενείς εξωτερικές επιδράσεις που υπέστη η παγκόσμια οικονομία στις δεκαετίες του 1970 και 1980, ώθησαν τις περισσότερες χώρες, τόσο τις ανεπτυγμένες όσο και αναπτυσσόμενες, να προσαρμόσουν την εσωτερική τους πολιτική στο καινούριο περιβάλλον και να αναδομήσουν ή να μετασχηματίσουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Η φύση και η έκταση των οικονομικών μεταβολών διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα, αλλά οι στόχοι παραμένουν οι ίδιοι : η αύξηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας με τη

(1) Βλ. Πιν. 3

(2) Βλ. Πιν. 4

βελτίωση της λειτουργίας της αγοράς και της πρόσβασης σ' αυτή. Μερικές από τις βελτιώσεις ανακλώνται στην αυξημένη οικονομική ανάπτυξη, άλλες δεν έχουν αρχίσει ακόμα ν' αποδίδουν και άλλες προκαλούν αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά τους.

Όσον αφορά τα αίτια της επιτυχία της προσπάθειας για ανάπτυξη, άλλοι τα αποδίδουν στην επιλογή της κατάλληλης εσωτερικής πολιτικής και άλλοι στις επιδράσεις του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος. Αλλά και οι δυο παράγοντες είναι εξίσου σημαντικοί και αλληλοσυνεόμενοι : οι κυβερνήσεις έχοντας στον έλεγχό τους την αναπτυξιακή διαδικασία, έχουν ευκολότερη πρόσβαση στην εξωτερική υποστήριξη, ενώ κυβερνήσεις χωρών που δέχτηκαν δυσμενείς επιδράσεις από το εξωτερικό περιβάλλον πιθανόν να μην έχουν έλεγχο στη διαδικασία της ανάπτυξης. Η πρόκληση για τις κυβερνήσεις χωρών που δέχτηκαν δυσμενείς επιδράσεις από το εξωτερικό περιβάλλον πιθανόν να μην έχουν έλεγχο στη διαδικασία της ανάπτυξης. Η πρόκληση για τις κυβερνήσεις στη δεκαετία του '90 είναι ν' αναγνωρίσουν και να εφαρμόσουν τις ευεργετικές αλλαγές, παραμερίζοντας το δόγμα και τις πρακτικές αμφιβόλου αξίας.

Οι προβλέψεις για τη δεκαετία του '90 λένε ότι θα παρουσιαστεί μια επιβράδυνση στην αύξηση του προϊόντος αλλά και του διεθνούς εμπορίου. Αυτό οφείλεται, κυρίως, στα αντιπληθωριστικά μέτρα και στη πιο συγκρατημένη στάση των επενδυτών και των καταναλωτών. Υπάρχει κίνδυνος μια ξαφνική μεταβολή στις προσδοκίες των διεθνών οικονομικών αγορών να θέσει μεγαλύτερες δυσκολίες στη νομισματική πολιτική, για ν' αντισταθμιστούν οι τάσεις των τιμών για αστάθεια, ή οι διακυμάνσεις του συναλλάγματος, συνέπεια αυτών θα είναι μια απότομη κάμψη της αύξησης του προϊόντος αλλά και του εμπορίου.

Αυτές οι προοπτικές, ή ο συνδυασμός τους με την υπόθεση ανόδου των επιτοκίων, θα κάνουν τις προσπάθειες για ανάπτυξη ακόμα πιο δύσκολες. Μπορεί πολλές υπερχρεωμένες χώρες να αυξησαν τις εξαγωγές τους με γοργό ρυθμό σαν αποτέλεσμα της αυξημένης παγκόσμιας ζήτησης για πρώτες ύλες, αλλά, παράλληλα, τα ποσά για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους αυξήθηκαν με την άνοδο των επιτοκίων στις διεθνείς νομισματικές αγορές.

8. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ

Παρά την γρηγορότερη από την προσδοκώμενη οικονομική μεγέθυνση των ανεπτυγμένων χωρών, κατά τη δεκαετία του 1980, δεν αποφεύχθηκε η λήψη και νέων μέτρων, που διαστρεβλώνουν την τάξη του διεθνούς εμπορίου. Ένα από τα κυριώτερα από τα μέτρα προστατευτισμού (πέρα από τους δασμούς, τις ποσοστώσεις και τις διοικητικές πράξεις επί του συναλλάγματος), που εφαρμόζονται σήμερα είναι : οι μη δασμολογικοί περιορισμοί.

1. Οι μη δασμολογικοί περιορισμοί (N) (NON TARIFF MEASURES NTMs) χωρίζονται σε δυο κατηγορίες :

α) Οι NTMs με ευρεία έννοια, όπου συμπεριλαμβάνονται συγκεκριμένα παρα-δασμολογικά μέτρα, προκαταβολές και υπερτιμήσεις στις εισαγωγές, κυμαινόμενες εισπράξεις (VARIABLE LEVIES) για τις διάφορες συναλλαγές, μέτρα ANTI-DUMPING, ποσοτικούς περιορισμούς (εδώ συμπεριλαμβάνονται απαγορεύσεις, ποσοστώσεις, μη αυτόματη παροχή αδειών, κρατικά μονοπώλια, "εθελοντικός" περιορισμός στις εξαγωγές), διοικητική επιτήρηση των εισαγωγών και διάφορα μέτρα ελέγχου των τιμών.

β) Οι NTMs με τη στενή έννοια περιλαμβάνουν τα παραπάνω μέτρα εξαιρουμένων των παραδασμολογικών, τις προκαταβολές και υπερτιμολογήσεις των εισαγωγών, τα μέτρα ANTI-DUMPING και την επιτήρηση των εισαγωγών.

2) Οι "εθελοντικοί" περιορισμοί των εξαγωγών (V) ("VOLUNTARY" EXPORT RESTRAINTS - VERS) είναι ένα είδος τυπικής ή άτυπης συμφωνίας μεταξύ ενός εξαγωγέα και ενός εισαγωγέα, όπου ο πρώτος συμφωνεί να περιορίσει για μια ορισμένη χρονική περίοδο τις εξαγωγές συγκεκριμένων προϊόντων στην αγορά του εισαγωγέα, για να αποφύγει την επιβολή επισήμων περιορισμών. Καλούνται εθελοντικοί γιατί ο εξαγωγέας έχει επίσημα το δικαίωμα να περιορίσει ή να τροποποιήσει τη συμφωνία. Εντούτοις, στην πραγματικότητα, οι περιορισμοί τίθενται από τον εισαγωγέα. Οι συμφωνίες για τους VERS που γίνονται σε κυβερνητικό επίπεδο, εκτός από αυτές που αφορούν τα υφαντουργικά, αναφέρονται και σαν

"Τακτικοί διακανονισμοί της αγοράς" (ORDERLY MARKETING ARRANGEMENTS - OMAS). Οι VERS αν και έχουν αρνητικές επιδράσεις τόσο στις χώρες εισαγωγής όσο και στις εξαγωγικές, είχαν τη μεγαλύτερη τάση εφαρμογής από τις άλλες μορφές προστατευτισμούς, στη δεκαετία του '80.

3. Οι δασμοί ANTI-DUMPING είναι δασμοί που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα αγαθά που προέρχονται από συγκεκριμένο εμπορικό (-ούς) εταίρους για ν'αντισταθμίσουν τις επιδράσεις του DUMPING. Μπορεί, επίσης, να αφορούν προϊόντα μιας συγκεκριμένης επιχείρησης.

4. Η "παρενόχληση" (HARASSMENT) εφαρμόζεται με συνείς, επαναλαμβανόμενες πράξεις κατά των εισαγωγών με σκοπό τη δημιουργία αβεβαιότητας και την εξουδετέρωση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Έχει χρησιμοποιηθεί για να εξαναγκάσει τους εμπορικούς εταίρους στην αποδοχή των VERS και τη συνθηκολόγηση σε περίπτωση εμπορικών προστριβών. Η περίπτωση των δασμών ANTI-DUMPING μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ιδιαίτερη μορφή της πρακτικής αυτής.

5. Ο MFA (MULTI - FIBRE ARRANGEMENT) είναι ο διακανονισμός που αφορά το διεθνές εμπόριο των υφαντουργικών και είχε εφαρμοστεί το 1973, σαν προσωρινή εξαίρεση από τις συμφωνίες της GATT. Έκτοτε έχει ανανεωθεί τρεις φορές για να καθιερώσει ειδικούς κανονισμούς στο κρατικό, κυρίως, εμπόριο υφαντουργικών και ρουχισμού. Οι κυβερνητικές πράξεις που επιτρέπει ο Διακανονισμός αυτός ν'αναληφθούν, αφορούν κυρίως ποσοτικούς περιορισμούς στις εισαγωγές συγκεκριμένων προϊόντων συγκεκριμένης προέλευσης και που μπορεί να πάρουν την μορφή ποσοστώσεων ή των VERS.

Τα μη-δασμολογικά μέτρα επηρεάζουν τις αναπτυσσόμενες χώρες πολύ περισσότερο απ'ότι επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών. Αυτό κατ'αρχάς οφείλεται στη συγκέντρωση των εξαγωγών των αναπτυσσομένων χωρών σε περιοχές όπου οι ανεπτυγμένες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα προσαρμογής, καθώς επίσης και στην ασθενή διαπραγματευτική δύναμη των αναπτυσσομένων χωρών. Μάλιστα, στο πρόσφατο παρελθόν, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ενώ το μερίδιο των εισαγωγών στις ανεπτυγμένες χώρες που επηρεάστηκε από μη-δασμολογικά μέτρα έχει συχνά τάσεις μείωσης, λόγω της λήξης μερικών μέτρων που επηρέαζαν το

εμπόριο ανάμεσα στις ίδιες τις ανεπτυγμένες χώρες, δεν υπήρξε ανάλογη χαλάρωση των μη-δασμολογικών μέτρων για τις εισαγωγές από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Η έκταση των μέτρων αυτών διαφέρει αρκετά στους διάφορους τομείς. Η μεγαλύτερη παρέμβαση παρατηρείται στα προϊόντα διατροφής και είναι πολύ υψηλή στο σίδηρο, στο ατσάλι, στα υφαντουργικά και στα ρούχα.

Παράλληλα, η διακριτική εφαρμογή των μη-δασμολογικών περιορισμών κατά των αναπτυσσόμενων χωρών συνυπάρχει με μη-δασμολογικά μέτρα που λαμβάνονται έξω από το σύστημα της ΓΑΤΤ και με μέτρα της λεγόμενης "γκρίζας περιοχής", όπου η αρχή MFN (MOST FAVORRED NATION) δεν μπορεί να επιτηρηθεί.

Έτσι, συχνά οι αναπτυσσόμενες χώρες γίνονται θύματα των VRS και των OMS. Επιπλέον, η τάση να κατανέμονται οι αναλογίες των εισαγωγών στη βάση των ιστορικά προσδιορισμένων κατευθύνσεων του εμπορίου επηρεάζει αρνητικά τους νεοεισερχόμενους και ιδιαίτερα τις αναπτυσσόμενες χώρες.

9. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Η σημασία του διαβιομηχανικού εμπορίου στο συνολικό όγκο εμπορίου είναι πολύ μεγαλύτερη για τις ανεπτυγμένες χώρες, είναι αξιοσημείωτο, ότι για την περίοδο 1975-90, οι πιο γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης παρουσιάστηκαν στο εμπόριο μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσομένων χωρών (1). Μεταξύ των αναπτυσσομένων χωρών, τα ποσοστά διαβιομηχανικού εμπορίου είναι πολύ υψηλότερα στις πιο βιομηχανοποιημένες χώρες που εξάγουν προϊόντα του δευτερογενή τομέα. Ακόμα, οι αλλαγές στα ποσοστά διαβιομηχανικού εμπορίου, για την ίδια περίοδο είναι μεγαλύτερες στις ταχεία αναπτυσσόμενες χώρες που εξάγουν βιομηχανικά προϊόντα απ'ότι στις αναπτυγμένες χώρες ή στις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες. Αυτό φαίνεται πως σημαίνει ότι, καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες εκβιομηχανίζονται και μετατρέπονται σε εξαγωγείς βιομηχανικών προϊόντων, το εμπόριο μεταξύ αυτών και των ήδη βιομηχανικών χωρών αντικαθιστά όλο και περισσότερο το εμπόριο μεταξύ των τελευταίων. Έτσι, ένα ποσοστό για την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου μπορεί να πάρει τη μορφή μεγαλύτερου διαβιομηχανικού εμπορίου και εξειδίκευσης, παρά τη μορφή μεταφοράς βιομηχανικών κλάδων από το Βορρά στο Νότο και τα οφέλη απ'αυτή την εξέλιξη αναμένεται να είναι περισσότερα για τις αναπτυσσόμενες βιομηχανικές χώρες. Επιπρόσθετα, η επίδραση των μη-δασμολογικών είναι χαμηλή όπου η υψηλή διείδυση των εισαγωγών (2) αφορά αγαθά του διαβιομηχανικού εμπορίου. Αν λοιπόν, οι αναπτυσσόμενες χώρες βρουν τα μέσα να επεκτείνουν τις εξαγωγές βιομη-

(1) Βλ. Πιν. 28

(2) Ο όρος σημαίνει το ποσοστό των εισαγωγών στη σημειούμενη κατανάλωση. Αν και το ποσοστό αυτό για τις εξαγωγές απ'τις αναπτυσσόμενες χώρες στις αναπτυγμένες είναι γενικά χαμηλό όλο και αυξάνει. Μια ανάλυση του ποσοστού των εισαγωγών που επηρεάζονται από μη-δασμολογικά μέτρα φανερώνει ότι αυτό είναι σημαντικά ανώτερο σε τομείς με υψηλότερες από το μέσο όρο αναλογίες διείδυσης των εισαγωγών.

χανικών προϊόντων, υπάρχουν μειωμένες πιθανότητες να συναντήσουν προστατευτικά μέτρα. Αναμένεται, επίσης, ότι σε περίπτωση που οι ρυθμοί ανάπτυξης στις βιομηχανικές χώρες επιταχυνθούν, τυχόν υψηλότερες αναλογίες διεξόδου των εισαγωγών θα μπορούσε να ήταν συμβατές με χαμηλότερους μη-δασμολογικούς περιορισμούς.

Ένα μεγάλο ποσοστό από τα κέρδη των εξαγωγών αναπτυσσόμενων βιομηχανικών χωρών που αποκτήθηκαν από πωλήσεις στις αναπτυγμένες χώρες θα χρησιμοποιηθούν για την αγορά αγαθών από τις τελευταίες κυρίως βιομηχανικού εξοπλισμού αγαθών υψηλής τεχνολογίας και άλλων αγαθών που έχουν ενσωματώσει υψηλή παραγωγικότητα. Για παράδειγμα, το 1986, οι αναπτυσσόμενες χώρες απορρόφησαν ένα στα πέντε επίπου δολάρια του συνόλου των βιομηχανικών προϊόντων που εξήχθησαν από τις αναπτυγμένες χώρες. Αυτή η αναλογία ήταν σημαντικά υψηλότερη σε μερικούς ειδικότερους τομείς που παράγουν προϊόντα σχετικά πολύπλοκα ή υψηλής τεχνολογίας. Παρόλα αυτά εξ αιτίας δυσμενών εξωτερικών συγκυριών, ειδικότερα της κατάρρευσης της τιμής του πετρελαίου και της κρίσης του εξωτερικού χρέους, οι αναπτυσσόμενες χώρες, προς το παρόν, δεν αποτελούν τόσο σημαντικές αγορές για τις αναπτυγμένες, όπως ήταν στη δεκαετία του 1970. Επομένως μια χαλάρωση των περιορισμών που επιβάλλει το διεθνές οικονομικό περιβάλλον και που προσδιόρισαν το ρυθμό και το χαρακτήρα της ανάπτυξης στη δεκαετία του 1980, θα ήταν προς το συμφέρον τόσο των αναπτυσσόμενων όσο και των αναπτυγμένων χωρών.

Οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι επίσης σημαντικές πιθανές αγορές για τις ίδιες, τις δικές τους εξαγωγές, αν και το εμπόριο μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών σημείωσε μια οπισθοχώρηση στη δεκαετία του 1980, που κυρίως οφείλονταν στη μειωμένη ικανότητα για εισαγωγές ορισμένων από αυτές. Αναμένεται όμως ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές στις χώρες αυτές όσο και οι αλλαγές στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, θ' ανοίξουν καινούριες και πολλές υποσχόμενες ευκαιρίες για μη σημαντική επέκταση του εμπορίου των αναπτυσσόμενων χωρών.

10. ΟΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Είναι αρκετά διαδεδομένη μεταξύ των οικονομολόγων και των αναπτυξιολόγων, η τάση να δικαιολογούνται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αναπτυσσόμενες χώρες με τη χειροτέρευση των όρων εμπορίου τους. Αυτό αποδίδεται στις κατηγορίες προϊόντων που εξάγουν και εισάγουν οι χώρες αυτές.

Τα προϊόντα που κυρίως εξάγουν, παράγονται από τον πρωτογενή τομέα, για τα οποία η διεθνής ζήτηση αυξάνεται με αργό ρυθμό. Αυτό συμβαίνει γιατί έχουν χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα ή υποκαθίστανται από τεχνητές πρώτες ύλες, ή επειδή η εξέλιξη της τεχνολογίας επιτρέπει την οικονομικότερη χρήση τους. Ας θυμηθούμε εδώ τον προστατευτισμό των γεωργικών προϊόντων που έχει καθιερώσει η ΕΟΚ. Πέρα από αυτούς τους λόγους η χειροτέρευση των όρων εμπορίου έχει αποδοθεί και στην κυριαρχία των ολιγοπωλίων και μονοπωλίων προσφοράς και ζήτησης που δίνουν στους απραγωγούς χαμηλές τιμές και στους καταναλωτές υψηλές.

Έτσι έχει δημιουργηθεί μια ανισορροπία στο εξωτερικό εμπόριο των αναπτυσσομένων χωρών, έχουν περιοριστεί οι δυνατότητες τους για εισαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών που είναι απαραίτητα για την οικονομική τους ανάπτυξη και έχουν συσσωρευτεί μεγάλα χρέη προς τις ανεπτυγμένες χώρες.

Η αξία όμως της δυσμενούς εξέλιξης των όρων εμπορίου των αναπτυσσομένων χωρών, σαν ερμηνευτικής αρχής, για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα ισοζύγια πληρωμών τους, δεν έχει πάψει να αμφισβητείται. Κατ'αρχάς υποστηρίζεται ότι υπάρχει σ'αρκετές περιπτώσεις λαθεμένη στατιστική εκτίμηση που δεν έλαβε υπ'όψη της ορισμένους παράγοντες : τη βελτίωση της ποιότητας των βιομηχανικών προϊόντων σε σύγκριση με τη σταθερή ποιότητα των πρωτογενών, το ρόλο που παίζει το κόστος μεταφοράς στη διατύπωση των τιμών εισαγωγής, ενώ δεν εμφανίζεται συνήθως στις τιμές εξαγωγής. Ακόμη αμφισβητείται ότι η ζήτηση για όλα τα πρωτογενή προϊόντα αυξάνεται με αργότερο ρυθμό απ'ότι η ζήτηση για τα βιομηχανικά προϊόντα. Το τι ακριβώς συμβαίνει εξαρτάται περισσότερο από το συγκεκριμένο προϊόν. Η

τιμή του βοδινού κρέατος και του σιταριού, για παράδειγμα, που είναι τα παραδοσιακά προϊόντα εξαγωγής της Αργεντινής, είχαν αυξηθεί σε σχέση με την τιμή των υπολογιστών ή και των τρακτέρ. Παρόλα αυτά, η οικονομία της χώρας κατέρρευσε, εξ αιτίας της πολιτικής απόφασης που ήθελε την εγκατάλειψη της παραγωγής πρώτων υλών προς όφελος της υποτιθέμενης βιομηχανικής αυτάρκειας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της τιμής του πετρελαίου και των εξελίξεων της κυρίως από το 1973 και μετά.

Εδώ οι όροι εμπορίου είχαν την τάση βελτίωσης προς όφελος των πετρελαιοπαραγωγών χωρών, που ανήκουν στις μη-βιομηχανικές αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ παράλληλα προκλήθηκε σοβαρή ζημιά στο εξωτερικό εμπόριο άλλων επίσης αναπτυσσομένων χωρών που όμως δεν παράγουν πετρέλαιο.

Επίσης αμφισβητείται το κατά πόσο οι εξαγωγείς των ανεπτυγμένων χωρών ασκούν στην εποχή τους περισσότερη μονοπωλιακή δύναμη από τους εξαγωγείς των υποανάπτυκτων χωρών. Αναφέρεται γαι παράδειγμα η δημιουργία διεθνών καρτέλ για την εμπορία ορισμένων προϊόντων που εξάγουν οι αναπτυσσόμενες χώρες, όπως το πετρέλαιο, ο καφές, το κακάο κ.ά. Έτσι οι χώρες που εξάγουν τα συγκεκριμένα προϊόντα φαίνεται πως απέκτησαν μεγαλύτερη δύναμη να επιβάλλουν τις τιμές που επιθυμούν από την αντίστοιχη δύναμη των εξαγωγέων ορισμένων βιομηχανικών προϊόντων.

11. ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ

Δύο είναι τα κύρια ζητήματα της σημερινής κατάστασης της διεθνούς χρηματοδότησης :

Το πρώτο είναι το εξωτερικό χρέος. Οι αναπτυσσόμενες χώρες, που αντιμετωπίζουν κρίση σχετικά με το χρέος τους, βρίσκονται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Εντούτοις η χώρα με το μεγαλύτερο εξωτερικό χρέος είναι οι Η.Π.Α. Αν και δεν είναι βέβαια χώρα με πρόβλημα εξυπηρέτησης του χρέους της.

Το άλλο ζήτημα αφορά την ικανότητα χρηματοδότησης. Οι αναπτυσσόμενες χώρες ενδιαφέρονται για τη χρηματοδότηση της οικονομικής τους προσαρμογής και ανάπτυξης. Στις χώρες με κεντρικό σχεδιασμό της οικονομίας τους είχε αρχίσει ένας πειραματισμός για τον τρόπο με τον οποίο μια χώρα με μη αναπτυγμένη τη λειτουργία της αγοράς θα μπορούσε να εξασφαλίσει πόρους από τη διεθνή (-ιδιωτική - κεφαλαιοαγορά. Στις αναπτυγμένες χώρες η προσοχή συγκεντρώνεται στις μεταβολές της ροής των κεφαλαίων και τις επιπτώσεις τους στις μεταβολές της ροής των κεφαλαίων και τις επιπτώσεις τους στις μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών καθώς και στους κυβερνητικούς χειρισμούς που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αυτές τις ροές.

Όλα αυτά συμβαίνουν μέσα σ'ένα "ολοποιησιμο" διεθνές χρηματοδοτικό σύστημα. Οι αναπτυγμένες χώρες προσπαθούν να θέσουν υπό κάποιο έλεγχο τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και να τις σταθεροποιήσουν. Οι χώρες με κεντρικό σχεδιασμό της οικονομίας τους προσπαθούν ν'αναπτύξουν τους δεσμούς τους, όσον αφορά τη χρηματοδότηση, με τον υπόλοιπο κόσμο και οι αναπτυσσόμενες - για την ακρίβεια αυτές που αντιμετωπίζουν βαρύ εξωτερικό χρέος, προσπαθούν ν'αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες στη χρηματοδότηση τους και να βελτιώσουν τη θέση τους στο διεθνές οικονομικό σύστημα.

(1) Βλ. Πιν. 7

11.1 ΕΝΑ ΠΟΛΥΠΟΛΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η παγκόσμια οικονομία, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαρτιώταν από μια χώρα και από ένα νόμισμα. Οι Η.Π.Α. παρήγαγαν σχεδόν το μισό του παγκοσμίου προϊόντος και το νόμισμά τους έγινε το μοναδικό μέσο για τις διεθνείς συναλλαγές. Πράγματι, το διεθνές νομισματικό σύστημα όπως αυτό εγκαθιδρύθηκε με την ίδρυση του Δ.Ν.Τ., είχε το δολλάριο των Η.Π.Α. σα το θεμέλιο λίθο του. Η Ευρώπη και η Ιαπωνία προσπαθούσαν ν'ανορθώσουν τις οικονομίες τους, και ο τρίτος κόσμος μόλις άρχιζε ν'αυτοκαθορίζεται μετά την αποαποικιοποίηση και την αποτίναξη της εξάρτησης.

Ο σημερινός κόσμος, όμως, έχει εξελιχθεί σε "πολυ-πολικό". Οι ΗΠΑ παράγουν το 1/4 περίπου του παγκόσμιου προϊόντος, και το δολλάριο - αν και είναι το πιο διαδεδομένο μέσο διεθνών πληρωμών - όλο και περισσότερο μοιράζεται το ρόλο του δεθνούς νομίσματος με άλλα νομίσματα, κυρίως το γερμανικό μάρκο και το γιεν. Τα τελευταία χρόνια, η τάση για χρήση διαφορετικών νομισμάτων σα μέσων διεθνών πληρωμών έχει επιταχυνθεί.

Ειδικότερα, (όπου) το 80% των διεθνών ομολογιών - ομολογίες που ταυτόχρονα είχαν (τοποθετηθεί) σε περισσότερες από μια διεθνείς αγορές - ήταν σε δολλάρια μέχρι 5 το 1984, το 1987 το ποσοστό ήταν μόνο 41% και 43% το 1988. Οι υπόλοιπες ήταν σε μάρκα (13%), αγγλικές στερλίνες (12%), γιεν (9%), καναδικά δολλάρια (7%), ECU (6%) και διάφορα άλλα νομίσματα.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης και η πτώση του δολλαρίου σα μέσου δανεισμού από τις τράπεζες. Από το 72% των εξωτερικών τραπεζικών δανείων για τις αναπτυγμένες χώρες στο τέλος του 1984, το μερίδιο του δολλαρίου έπεσε στο 52% στο τέλος του 1988. Αλλά, όπως και στην περίπτωση των ομολογιών, το μερίδιο των άλλων νομισμάτων, υπολόγιονταν σημαντικά απ'αυτό του δολλαρίου, με σχετικά μεγαλύτερο αυτό του μάρκου (8,5%).

Η τάση για υποχώρηση του ρόλου του δολλαρίου μπορεί ν'αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες. Ένας απ'αυτούς είναι η μεγέθυνση και η ανάπτυξη άλλων αναπτυγμένων χωρών. Παράλληλα η αστάθεια των EXCHANGE RATES ανάγκασαν τον κόσμο να διαφοροποιήσει τη σύνθεση των νομισμάτων που αποτελούσαν τις υποχρεώσεις του

και τις απαιτήσεις του. Επιπρόσθετα, καθώς το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ, διογκώνονταν, γίνονταν επιτακτική ανάγκη γι' αυτές να προσελκύσουν εξωτερική χρηματοδότηση. Μια θετική διαφορά για τα επιτόκια των ΗΠΑ χρειαζόταν, έτσι ώστε ένα ποσό από τις αποταμιεύσεις των χωρών με υψηλό επίπεδο αποταμιεύσεων να εισρεύσουν στην οικονομία των ΗΠΑ, που παρουσίαζε σχετικά χαμηλό δείκτη αποταμίευσης. Το δολλάριο γίνονταν πιο ακριβό σα μέσο δανεισμού και αυτό ανάγκασε τους δανειζόμενους ν' αναζητήσουν άλλα μέσα. Τέλος, χώρες που παραδοσιακά χρησιμοποιούσαν δολλάρια, ειδικότερα οι αναπτυσσόμενες χώρες, μείωσαν τις λειτουργίες στις αγορές που χρησιμοποιούσαν το δολλάριο. Στην περίπτωση των πετρελαιοπαραγωγών χωρών της Μέσης Ανατολής, το πλεόνασμα που διέθεταν για επενδύσεις μειώθηκε καθότι οι τιμές του πετρελαίου έπεφταν στη δεκαετία του 1980, ενώ υπήρχε, επίσης, και η τάση τόσο οικονομικά, όσο και πολιτικά, στη διαφοροποίηση της σύνθεσης των χαρτοφυλακίων τους.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η διεθνής χρηματοδότηση εξακολουθεί ν' αυξάνεται. Αν και το ποσό του εξωτερικού δανεισμού αυξομειώνονταν στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, στο τέλος της ήταν σχεδόν διπλάσιο απ' ότι ήταν στις αρχές της δεκαετίας. Ο δανεισμός, όμως κατευθύνονταν κυρίως στις βιομηχανικές χώρες, καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες έχαναν την πρόσβαση στην τραπεζική αγορά, λόγω της κρίσης του χρέους, ενώ ελάχιστες απ' αυτές έγιναν προμηθευτές κεφαλαίων στην αγορά καθώς συγκέντρωναν σημαντικά πλεονάσματα στα ισοζύγια πληρωμών τους.

Τα μέσα με τα οποία χορηγούνταν οι διεθνείς πιστώσεις, διαφοροποιήθηκαν στη δεκαετία του 1980. Στην αρχή της δεκαετίας ο τραπεζικός δανεισμός ήταν σχεδόν τριπλάσιος απ' αυτόν που γίνονταν μέσω των ομολογιών, ενώ στο τέλος της δεκαετίας ο δανεισμός μέσω ομολογιών ήταν 60% μεγαλύτερος απ' τον τραπεζικό. Η κατάσταση αυτή οφείλεται στην τάση των χρηματοδοτικών αγορών για περισσότερη ασφάλεια, αλλά και στην κυριαρχία των δανειζομένων από τις ανεπτυγμένες χώρες, που, γενικά, έχουν μεγαλύτερες εγγυήσεις, που είναι απαραίτητες για την πρόσβαση στην αγορά ομολογιών.

Οι χρηματηστηριακές αγορές αρκετών χωρών, έγιναν επίσης, σημαντικά όργανα της διεθνούς χρηματοδότησης και παρουσίασαν

και αυτές τάσεις διαφοροποίησης. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ κατείχαν το μισό σχεδόν του παγκόσμιου συνόλου των μετοχών από άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό κατά το 1960 και το 40% κατά το 1980, ενώ στο 1985 το μερίδιό τους είχε πέσει στο 35%. Το μερίδιο του Ηνωμένου Βασιλείου είχε, επίσης, πέσει από 18% το 1960 σε 15% το 1985. Το μερίδιο που αυξήθηκε αντίστοιχα, ήταν αυτό της Ιαπωνίας (από 7% σε 12%). Οι ΗΠΑ έγιναν σημαντικός αποδέκτης ξένων άμεσων επενδύσεων. Από το 12% των παγκόσμιων άμεσων επενδύσεων κατά το 1975, το 1985 το ποσοστό αυτών των επενδύσεων που κατευθύνονταν προς τις ΗΠΑ, ανήλθε στο 30% και αντιστοιχούσε στο 5% του ΑΕΠ των ΗΠΑ. Η Ιαπωνία, η πιο δυναμική πηγή των ξένων άμεσων επενδύσεων, δέχτηκε μόνο το 1% του παγκόσμιου συνόλου (αντιστοιχούσε στο 0,5% του ΑΕΠ της).

Συνολικά, αυτές οι ροές του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ο πίνακας 4 αποτελεί σχεδιάγραμμα της κατάστασης των διεθνών ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών, αλλά αντίστοιχα μπορεί να θεωρηθεί σαν πίνακας καθαρής ροής κεφαλαίων. Μπορούμε, λοιπόν, να δούμε τις ΗΠΑ σαν τη χώρα που απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των κεφαλαίων, ενώ η τότε Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και η Ιαπωνία αποτελούσαν τις μεγαλύτερες πηγές κεφαλαίων. Οι αναπτυσσόμενες χώρες συνέχιζαν ν'απορροφούν μειούμενο ποσοστό από τις ροές διεθνών κεφαλαίων, σε σύγκριση μ'αυτό των πρώτων χρόνων της δεκαετίας του 1980.

11.II ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Στα μέσα της δεκαετίας του '80, το συνολικό εξωτερικό χρέος 130 χωρών, οι περισσότερες από τις οποίες ανήκουν στον αναπτυσσόμενο κόσμο, ξεπέρασε το 1 τρισ. δολάρια. Ο υπερδανεισμός των χωρών αυτών έρχεται να προσθέσει ένα ακόμα δισεπίλυτο πρόβλημα στην παγκόσμια οικονομία, δημιουργώντας ταυτόχρονα σοβαρές συνέπειες στην παραπέρα ανάπτυξη των χωρών αυτών όσο και στη λειτουργία του διεθνούς τραπεζικού συστήματος.

Ήδη στο τέλος του 1987 το ύψος του εξωτερικού χρέους των χωρών αυτών ανερχόταν σε 1.200 δισ. δολάρια (00ΣΑ) πιο κρίσιμο είναι το ζήτημα ότι δεν μπορεί να μπει φρένο στην αύξηση του χρέους, που τον τελευταίο χρόνο (1987) ήταν 10%. Την ίδια χρο-

νιά όμως, οι αναπτυσσόμενες χώρες πλήρωσαν περισσότερα από 30 δισ. δολάρια απ'αυτά που πήραν από τα αναπτυγμένα βιομηχανικά κράτη. Το ΔΝΤ είχε στις συν/γές του 6,1 δισ. δολάρια πλεόνασμα και η Παγκόσμια Τράπεζα 3,4 δισ.δολάρια.

Οι αιτίες που δημιούργησαν την κρίση του υπερδανεισμού, αν και διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα, μπορούν να θεωρηθούν συνδυασμοί από τους παρακάτω εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες.

Εσωτερικοί παράγοντες

1. Υπερβολικός δανεισμός. Τόσο κατά την δεκαετία του 1970 όσο και στην αρχή της δεκαετίας του 1980 τα πραγματικά επιτόκια δανεισμού σε δολάρια ήταν αρνητικά, μια και το επίπεδό τους ήταν χαμηλότερο από το επίπεδο πληθωρισμού στις ΗΠΑ. Το γεγονός αυτό οδήγησε πολλές χώρες σε υπερβολικό δανεισμό, χωρίς να λάβουν υπ'όψη τους μια πιθανή μεταστροφή των επιτοκίων. Τα περισσότερα από τα δάνεια, στην περίοδο αυτή, ήταν σε μεταβαλλόμενες ισοτιμίες, πράγμα που δημιούργησε πολλά προβλήματα αργότερα.

2. Λαθεμένη επιλογή επενδυτικών έργων Ειδικά στις χώρες, που ο δημόσιος τομέας, λόγω πολιτικών ή άλλων σκοπιμοτήτων αποφασίζει για το είδος και τη μορφή των επενδυτικών έργων, η πολιτική που εφαρμόστηκε δεν ήταν πάντα η πιο κατάλληλη.

Η επιθυμία για παραγωγή, ανεξάρτητα από το κόστος, την ποιότητα, και τη δυνατότητα της χώρας για προώθηση της παραγωγής, ήταν τόσο έντονη σε βαθμό που οι τελικές αποφάσεις δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιας μελέτης αξιολόγησης παρά της επιθυμίας των υπευθύνων για την πραγματοποίησή της.

Στο μακροοικονομικό επίπεδο ο εκσυγχρονισμός και η εξέλιξη ήταν συνδεδεμένα με τη βιομηχανοποίηση και τη γρήγορη ανάπτυξη. Ενώ στο μικροοικονομικό ο ελαστικός προϋπολογιστικός περιορισμός, η πίεση για εξέλιξη της παραγωγής και τα προσφερόμενα κίνητρα, με την αύξηση της παραγωγής. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν μια υπέρμετρη αποθεματοποίηση, μια υπερβολική επιθυμία για παραγωγή και μια αύξηση της ζήτησης για εισροές, συμπεριλαμβανομένων και των εισαγωγών.

3. Έλλειψη μακροοικονομικού ελέγχου. Η επεκτατική μακροοικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε είχε σαν αποτέλεσμα την γρήγορη ανάπτυξη της ζήτησης, σε βαθμό που ξεπέρασε την παραγωγική δυνατότητα της οικονομίας, γεγονός που οδήγησε σε μια απότομη αύξηση των εισαγωγών και σε μια μεταστροφή των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγή αγαθών για την εσωτερική αγορά και μια τόνωση των πληθωριστικών πιέσεων, που οδήγησαν σε κατακόρυφη αύξηση των τιμών (π.χ. Λατινική Αμερική) ή σε ελλείματα και φαινόμενα μαύρης αγοράς. Η επιδότηση μισθών και ημερομισθίων σε σύγκριση με την αύξηση της παραγωγικότητας ήταν ένα ακόμα χαρακτηριστικό της έλλειψης μακροοικονομικού ελέγχου.

4. Άστοχη πολιτική στο διεθνές εμπόριο. Πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής χρησιμοποίησαν ακραίες μεθόδους της πολιτικής υποκατάστασης των εισαγωγών, στην προσπάθεια για βιομηχανοποίηση, σε αντίθεση με πολλές χώρες της Ασίας που χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της επιθετικής εξαγωγικής πολιτικής. Στις χώρες της Λατινικής Αμερικής το κύριο χαρακτηριστικό της μεθόδου ήταν η επιβολή μέτρων για υψηλού βαθμού προστασία στην εγχώρια βιομηχανία, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν βιομηχανίες υψηλού κόστους με πλήρη εξάρτηση από τις εισαγόμενες πρώτες ύλες, που δεν ήταν τελικά σε θέση να ανταγωνιστούν ικανοποιητικά τα ξένα προϊόντα συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία ελλείματος στο ισοζύγιο πληρωμών.

5. Ανατίμηση συναλλάγματος. Η υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν μέσο για τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου. Το μέτρο αυτό μαζί με την κυβερνητική παρέμβαση και την οικονομική και πολιτική αστάθεια, δημιούργησε την τάση για την εξαγωγή συναλλάγματος στο εξωτερικό, χειροτερεύοντας ακόμη περισσότερο τη χρεωστική θέση της χώρας.

Εξωτερικοί παράγοντες

1. Ανεξέλεγκτος και υπέρμετρος εσωτερικός δανεισμός
Ο ανεξέλεγκτος δανεισμός προς τις εξαγωγικές επιχειρήσεις τόσο από τις εμπορικές τράπεζες όσο και από τις κυβερνήσεις με τη

μορφή επιδοτήσεων και κινήτρων, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η πιστοληπτική τους ικανότητα συνέβαλαν στο άνοιγμα του εξωτερικού χρέους των χωρών αυτών.

2. Η χειροτέρευση των όρων εμπορίου. Είναι βασικός παράγοντας για τα προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών αν και σε αρκετές χώρες το μέγεθος της χειροτέρευσης αυτής δεν είναι ανάλογο του μεγέθους του εξωτερικού δανεισμού.

Πολλές χώρες αν και συνάντησαν σημαντικές οικονομικές δυσχέρειες, όπως το Μεξικό, και η Βενεζουέλα, εντούτοις είδαν μια βελτίωση των όρων εμπορίου κατά την περίοδο 1975-83, ενώ αντίθετα χειροτέρευσαν σε ορισμένες χώρες που πέτυχαν οικονομικά, όπως συνέβη στην περίπτωση της Κορέας και της Ταϊλάνδης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η τελευταία ξεπέρασε ακόμα και την μεγαλύτερη χειροτέρευση των χωρών της Λατινικής Αμερικής την περίπτωση της Χιλής.

Οι δραματικές πτώσεις στις τιμές της ενέργειας, των πρώτων υλών και των γεωργικών προϊόντων, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980, επηρέασαν αρνητικά τις οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών.

3. Υψηλά επιτόκια. Τα αρνητικά πραγματικά επιτόκια της δεκαετίας του 1970 διαμορφώθηκαν απότομα σε πολύ ψηλά επίπεδα στη διετία 1981-82, εξαιτίας της επεκτατικής δημοσιονομικής και της περιοριστικής μονεταριστικής πολιτικής που εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ, καθώς επίσης και από την διαπίστωση των πιστωτών για τη μεγάλη αβεβαιότητα για την αποπληρωμή των δανείων από τις αναπτυσσόμενες χώρες.

4. Νωθρή ανάπτυξη, ελλείμματα ισοζυγίου, προστατευτισμός στις βιομηχανικές χώρες. Μέχρι την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973-74, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης των βιομηχανικών χωρών παρέμεινε χαμηλός, με άμεσο επακόλουθο τη μείωση της ζήτησης για τα προϊόντα των χρεωμένων χωρών. Ως το 1987 οι ΗΠΑ, ήταν η μόνη βιομηχανική χώρα που παρουσίαζε ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών σε αντίθεση με τα πλεονάσματα της Ιαπωνίας, Γερμανίας και άλλων χωρών οι οποίες παρέμειναν ανταγωνιστικές στη διεθνή αγορά. Τα συνεχώς αυξανόμενα ανοίγματα στα ισοζύγια

πληρωμών των ΗΠΑ, Ιαπωνίας, Γερμανίας οδήγησαν σε ακόμα χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης, μεγαλύτερες διαταραχές στις ισοτιμίες, υψηλότερα πραγματικά επιτόκια και νέα προστατευτικά μέτρα στις ΗΠΑ, γεγονός που επηρέασε αρνητικά τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι για την κρίση αυτή όλα τα μέρη είναι υπεύθυνα και οι Τράπεζες και οι βιομηχανικές χώρες και οι υπό ανάπτυξη χώρες.

Οι Τράπεζες, που χορηγούσαν δάνεια και πιστώσεις χωρίς να εξετάζουν την πιστοληπτική ικανότητα των δανειζομένων ούτε την χρήση του προϊόντος των δανειστών. Έχοντας άφθονα διαθέσιμα κεφάλαια απέβλεπαν σε άμεσα βραχυπρόθεσμα κέρδη, χωρίς να υπολογίζουν τους πιθανούς κινδύνους.

Οι βιομηχανικές χώρες προώθησαν περισσότερες τις εξαγωγές όχι σε κεφαλαιουχικά αγαθά, αλλά σε μη-παραγωγικά αγαθά, κυρίως όπλα και ενθάρρυναν τις Τράπεζες να χορηγήσουν τα απαιτούμενα δάνεια. (Η αναλογία του Τρίτου Κόσμου στην παγκόσμια στρατιωτική δαπάνη ήταν 9% το 1971 και αυξήθηκε σε 16% το 1982).

πηγή SIPRI - INTERNATIONAL PEACES RESEARCH INSTITUTE : Στοκχόλμη.

Τέλος, οι υπό ανάπτυξη χώρες είναι επίσης υπεύθυνες, γιατί αντί να χρησιμοποιήσουν τα δάνεια που έλαβαν για παραγωγικούς σκοπούς, τα διέθεσαν σε μη-παραγωγικές και σπάταλες δαπάνες. Συνέπεια ήταν να συνηθίσουν να ζουν με δανεισμό και να αγνοούν την παραγωγή πλούτου.

12. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΑΧ

12.1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Οι ξένες ιδιωτικές επενδύσεις έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό υλικού κεφαλαίου στις υπανάπτυκτες χώρες. Μάλιστα, στο πρόσφατο παρελθόν, οι επενδύσεις αυτές γίνονταν από πολίτες των μητροπολιτικών χωρών στις τότε αποικίες. Απέβλεπαν όχι στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά στην εκμετάλλευση των πόρων των τελευταίων προς όφελος των ξένων επενδυτών. Με την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών και τη διαμόρφωση εθνικιστικής νοοτροπίας στις καινούριες χώρες άλλαξε και η μορφή των ξένων ιδιωτικών επενδύσεων. Οι επενδυτές δεν έχουν πια τη σιγουριά για τις επενδύσεις τους στο εξωτερικό που τους εξασφάλιζε η πολιτική και στρατιωτική εξάρτηση της αποικίας από τη χώρα τους. Είναι επομένως υποχρεωμένοι να σταθμίζουν τώρα την αβεβαιότητα που δημιουργεί για τις επενδύσεις τους ο κίνδυνος πολιτικής και κοινωνικής αστάθειας στην υπανάπτυκτη χώρα και η πιθανότητα εθνικοποίησης των περιουσιακών στοιχείων που θα έχουν σ' αυτή.

Παρ' όλα αυτά επενδύσεις εξακολουθούν να γίνονται στις αναπτυσσόμενες χώρες, (1) ιδιαίτερα από τις πολυεθνικές εταιρείες. Στις αρχές υποστηριζόταν ότι οι εν λόγω εταιρείες παίζουν θετικό ρόλο στην ανάπτυξη των φτωχών χωρών, γιατί με την εγκατάσταση θυγατρικών εταιρειών σ' αυτές μεταβιβάζουν κεφάλαια, τεχνολογικές γνώσεις, εμπειρία σε MARKETING και γενικότερα βοηθούν στον εκσυγχρονισμό και την οικονομική ανάπτυξή τους. Αργότερα αυτός ο ενθουσιασμός μετατράπηκε σε ανησυχία για την επίδρασή τους.

Οι πολυεθνικές εταιρείες ιδρύουν θυγατρικές εταιρείες σε άλλες χώρες, για να οφεληθούν από την ύπαρξη πρώτων υλών που διαθέτουν αυτές ή την ύπαρξη φτηνών εργατικών χεριών (ιδίως για την παραγωγή προϊόντων εντάσεως εργασίας), για την παραγωγή προϊόντων για επιτόκια πώληση (π.χ. όταν θέλουν να είναι κοντά στην τοπική αγορά για να παρακολουθούν τις προτιμήσεις της

ή όταν το μεταφορικό κόστος για τη μεταφορά του έτοιμου προϊόντος είναι μεγαλύτερο από εκείνο των υλών και ημικατεργασμένων προϊόντων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή της), για να αποφύγουν την καταβολή δασμών (όταν για παράδειγμα, η εισαγωγή του έτοιμου προϊόντος σε μια χώρα δασμολογείται, ενώ η εισαγωγή των υλών δε δασμολογείται, ή δασμολογείται ελαφρότερα), ή για άλλους λόγους. Επειδή δε διεξάγονται δοσοληψίες μεταξύ της μητρικής εταιρείας και των θυγατρικών, είναι συχνά δυνατή η αποφυγή πληρωμής ψηλών φόρων με τη μεταφορά κερδών από χώρες με ψηλούς φορολογικούς συντελεστές σε χώρες με χαμηλής (η λεγόμενη μέθοδος των υποτιμολογήσεων - υπερτιμολογήσεων).

Στις αρχές τόσο οι χώρες στις οποίες ανήκαν οι μητρικές εταιρείες όσο και εκείνες στις οποίες ιδρύονταν οι θυγατρικές έβλεπαν θετικά το θεσμό των πολυεθνικών εταιρειών. Οι πρώτες θεωρούσαν ότι αποκτούσαν έτσι έμμεσο οικονομικό έλεγχο παραγωγικών πόρων ξένων χωρών (και σ'ορισμένες περιπτώσεις κάποιας μορφής πολιτικό έλεγχο), ότι δημιουργούσαν προσβάσεις για τη διάθεση προϊόντων, κεφαλαίου και εξειδικευμένης εργασίας, ότι εισέφεραν κέρδη και τόκοι από τις επενδύσεις στο εξωτερικό, κλπ. Οι χώρες εγκατάστασης φρονούσαν ότι έτσι εισαγόταν κεφάλαιο, δημιουργούταν απασχόληση και εισόδημα, παράγονταν ορισμένα χρήσιμα προϊόντα, εισαγόταν τεχνολογία, καταβάλλονταν φόροι κλπ. Αργότερα όμως άρχισαν να διατυπώνονται παράπονα τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες εγκατάστασης. Στις πρώτες κατηγορήθηκαν ότι δημιουργούν απασχόληση σε ξένες χώρες αντί ν' αυξήσουν την απασχόληση στη χώρα τους (1) και ότι συμβάλλουν στις δυσκολίες του ισοζυγίου πληρωμών με την εκροή κεφαλαίων, ή ακόμα ότι μεταφέρουν τα κέρδη τους σε χώρες με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές.

Οι χώρες εγκατάστασης παραπονούνται για την επανεξαγωγή κερδών και τόκων, για την ανεπαρκή πληρωμή φόρων, για την κατάληψη των αξιολογότερων θέσεων της θυγατρικής από ξένους. Ανησυχούν επίσης για την μονοπωλιακή δύναμη που αποκτούν στις αγορές τους ορισμένες θυγατρικές, για τις περιπτώσεις δωροδοκίας

(1) Μπορεί ν'αντιτάξει κανείς σ'αυτό το επιχείρημα, ότι σ'αρκετές περιπτώσεις η θυγατρική χρησιμοποιεί μέρος τουλάχιστον υλών και ημικατεργασμένων προϊόντων που αγοράζει από τη μητρική και στην περίπτωση που δεν ιδρύονταν η θυγατρική θα αγοράζονταν τα προϊόντα κάποιας άλλης εταιρείας.

κρατικών στελεχών ή πολιτικών και για την πολιτική δύναμη ορισμένων τέτοιων εταιρειών.

Προβληματισμοί όπως οι παραπάνω οδήγησαν ορισμένες χώρες να εθνικοποιήσουν ορισμένες θυγατρικές που έλεγχαν σημαντικούς τομείς της οικονομίας τους. Άλλες χώρες απαιτούν το 51% του κεφαλαίου της θυγατρικής ν'ανήκει σε πολίτες της χώρας που την φιλοξενεί. Ακόμα, διεθνείς οργανισμοί όπως ο Ο.Ο.Σ.Α. ασχολούνται με την καθιέρωση κανόνων συμπεριφοράς των πολυεθνικών εταιρειών.

Υποστηρίζεται πάντως ότι εμ τα κατάλληλα μέτρα η κυβέρνηση της χώρας υποδοχής μπορεί ν'αποφύγει τ'αρνητικά επακόλουθα της εγκατάστασης ξένων εταιρειών. (Π.χ. εξάντληση των πόρων της, εκροή κερδών), αν μπορεί να ελέγχει την κατεύθυνση των κεφαλαίων στον κλάδο και στη γεωγραφική περιφέρεια που επιθυμεί, καθώς και το μέγεθος και τους όρους της επένδυσης.

12.II. Εξασφάλιση συνθηκών που να βοηθούν το εξωτερικό εμπόριο των υπανάπτυκτων χωρών.

Οι αναπτυγμένες χώρες αποτελούν τους κύριους αγοραστές των εξαγωγικών προϊόντων των φτωχών χωρών. Οι τελευταίες μπορούν να ωφεληθούν σημαντικά στην αναπτυξιακή τους προσπάθεια αν οι ανεπτυγμένες χώρες περιορίσουν τους δασμούς και τους ποσοτικούς περιορισμούς που επιβάλλουν στα προϊόντα των αναπτυσσομένων χωρών. Μάλιστα, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αν γινόταν κάτι τέτοιο οι φτωχές χώρες δεν θα χρειάζονταν πια εξωτερική βοήθεια. Συνήθως όμως οι ίδιες χώρες που ζητούν ελεύθερη εισαγωγή των προϊόντων τους στις ανεπτυγμένες χώρες, παίρνουν περιοριστικά μέτρα για τις εισαγωγές τους από τις τελευταίες.

Οι αναπτυγμένες χώρες μπορούν να βοηθήσουν τις υπανάπτυκτες και με την εξασφάλιση συνθηκών σταθερότητας τιμών και σταθερής απασχόλησης στις ίδιες τους τις οικονομίες χωρίς παρέμβαση στο εξωτερικό εμπόριο. Καταστάσεις όπως έντονος πληθωρισμός ή σοβαρή ανεργία επηρεάζουν και τις σχέσεις τους με τις υπανάπτυκτες (π.χ. εισαγωγή πρώτων υλών, την εξαγωγή κεφαλαίου κλπ.).

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ένας τρόπος στον οποίο έχουν καταφύγει οι αναπτυσσόμενες χώρες στην προσπάθειά τους να αντιμετω-

πίσουν τις σημαντικές μεταβολές των κύριων εξαγωγικών τους προϊόντων (του πρωτογενή τομέα, πρώτων υλών) στη διεθνή αγορά. Πρόκειται για τη δημιουργία καρτέλ ή άλλων οργανισμών εμπορίας των εν λόγω προϊόντων. Οι οργανισμοί αυτοί προσπαθούν να σταθεροποιήσουν τις διεθνείς τιμές των προϊόντων, προβαίνοντας σε αγορές και σε πωλήσεις για λογαριασμό του συνόλου των χωρών - μελών τους. Ορισμένοι, όταν η διεθνής τιμή είναι ψηλή, παρακρατούν ένα ποσοστό των αυξημένων εισπράξεων και σχηματίζουν αποθεματικό. Όταν η τιμή δεν είναι ικανοποιητική, χρησιμοποιούν το εν λόγω αποθεματικό για ν'αγοράζουν ορισμένη ποσότητα του προϊόντος προκειμένου να στηρίξουν την τιμή του. Την ποσότητα αυτή τη διαθέτει αργότερα ο οργανισμός, όταν οι συνθήκες της αγοράς είναι ευνοϊκότερες για το προϊόν.

12.III. Κρατικά προγράμματα παροχής εξωτερικής οικονομικής

Με τα ποσά των δανείων ή των δωρεών που δέχονται οι αναπτυσσόμενες χώρες (1), μπορούν να επιταχύνουν το ρυθμό σχηματισμού υλικού κεφαλαίου, χωρίς ν'αναγκαστούν να υποστούν μείωση στην κατανάλωση. Αγοράζουν και εισάγουν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό από τις τεχνολογικά προηγμένες χώρες, συνήθως τις ίδιες που τους χορηγούν την οικονομική βοήθεια.

Εκτός από την χρηματική οικονομική βοήθεια οι αναπτυγμένες χώρες προσφέρουν και τεχνική βοήθεια (...) στις υπανάπτυκτες. Οι Η.Π.Α. άρχισαν να προσφέρουν τέτοια οργανωμένη βοήθεια το 1950, με βάση το "πρόγραμμα του σημείου τέσσερα" (THE POINT FOUR PROGRAM) που είχε εξαγγείλει ο Πρόεδρος Τρούμαν το προηγούμενο έτος. Από τότε και άλλες χώρες άρχισαν να προσφέρουν προγράμματα τεχνικής βοήθειας. Χιλιάδες Αμερικανοί, Ρώσοι, Καναδοί και ειδικοί άλλων χωρών έχουν απασχοληθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες στις αναπτυσσόμενες περιοχές της γης, προσφέροντας τις τεχνικές τους γνώσεις.

(1) Βλ. Πιν. 26

Τα περισσότερα από τα προγράμματα οικονομικής και τεχνικής βοήθειας είχαν ορισμένα θετικά αποτελέσματα, αν και σημαντικό μέρος της οικονομικής βοήθειας φαίνεται πως δε χρησιμοποιήθηκε σωστά από τις χώρες που το έλαβαν. Άλλοι επισημαίνουν, ότι η έκταση της βοήθειας δεν είναι επαρκής. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η βοήθεια που χορηγούν οι πλούσιες χώρες αντιστοιχεί συνήθως σε κλάσμα του ενός τοις εκατό του ΑΕΠ τους. Υποστηρίζεται επίσης ότι οι χώρες που χορηγούν οικονομική βοήθεια το κάνουν για να πρωθήσουν τα δικά τους συμφέροντα και να ελέγξουν τις οικονομίες των φτωχών χωρών, π χ υποχρεώνοντας τις ν' αγοράζουν κεφαλαιουχικά αγαθά απ' αυτές.

Υπάρχουν ορισμένα ακόμα θέματα που δεν έχουν επαρκώς αντιμετωπιστεί : Θα πρέπει η βοήθεια να χορηγείται για συγκεκριμένες επενδύσεις ή για γενικά προγράμματα. Στην πρώτη περίπτωση μπορεί να υπάρξει περιορισμός της σπατάλης, στη δεύτερη εξασφαλίζεται μεγαλύτερη ευελιξία για το δέκτη της βοήθειας. Το ποσό της βοήθειας είναι ένα ακόμα θέμα. Εναλλακτικά έχει προταθεί να δίνεται βοήθεια μέχρι να καλυφθεί το συναλλαγματικό έλλειμμα της φτωχής χώρας, ή μέχρι ν' αυξηθεί το εισόδημά της κατά ένα ορισμένο ποσοστό, ή ανάλογα με τις ανάγκες της φτωχής χώρας. Πολλές φορές όμως στην πράξη δεν ακολουθείται κανένα από τα κριτήρια του είδους αυτού για την εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων στην περιοχή της βοήθειας. Ακόμα, θα πρέπει να μπαίνουν όροι για τη λήψη βοήθειας και αν ναι ποιοί θα είναι αυτοί; Να ωφελούνται οι μάζες του πληθυσμού και όχι μικρές ομάδες. Να γίνονται ορισμένες μεταρρυθμίσεις ή μήπως να δίνεται βοήθεια σε χώρες με φιλικά καθεστώτα; Υπάρχει επίσης το δίλημμα της παροχής βοήθειας ή δωρεάς, που έχει όχι μόνο οικονομικές πλευρές αλλά και κοινωνικές και ηθικές.

12.IV. Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΜΕΣΩ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες χορηγείται μέσω των διεθνών οργανισμών. (1). Οικονομική και τεχνική βοήθεια παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες του Ο.Η.Ε., όπως η U.N.E.S.C.O., η Διεθνής Τράπεζα

(1) Βλ. Πιν. 6

Ανασυγκροτήσεως και Αναπτύξεως (I.B.R.D.), το UNITED NATIONS INDUSTRIAL DEVELOPMENT PROGRAM κ.ά. Παράλληλα λειτουργούν και ορισμένοι περιφερειακοί οργανισμοί, άσχετοι από τον Ο.Η.Ε., που μεταξύ άλλων προσφέρουν οικονομική και τεχνική βοήθεια, π.χ. ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών - ΟΑΣ.

Ο κυριώτερος οργανισμός παροχής οικονομικής βοήθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκροτήσεως και Αναπτύξεως (WORLD BANK). Οι χώρες συμμετέχουν στο κεφάλαιο της ανάλογα με την οικονομική σημασία της κάθε μιας. Τα δάνεια που χορηγεί επιβαρύνονται με επιτόκια που είναι τα χαμηλότερα της διεθνούς αγοράς. Έχει ιδρύσει δυο θυγατρικές εταιρείες, την Εταιρεία Διεθνούς χρηματοδοτήσεως (I.F.C.) και τον Οργανισμό Διεθνούς Αναπτύξεως (IDA). Η πρώτη χορηγεί δάνεια σε Τράπεζες αναπτύξεως και σε ιδιωτικούς φορείς των χωρών μελών για να χρηματοδοτούν επενδυτικά έργα στον ιδιωτικό τομέα. Η δεύτερη χορηγεί χαμηλότοκα ή άτοκα δάνεια στις φτωχότερες από τις χώρες μέλη για επενδύσεις σε εκπαιδευτικά έργα, δρόμους, νοσοκομεία. Οι περισσότερες χώρες είναι μέλη της και έγιναν μέλη της και σοσιαλιστικές χώρες, όπως η Γιουγκοσλαβία, η Ρουμανία, το Βιετνάμ.

Οι Η.Π.Α. είχαν διαθέσει το 1/3 περίπου του συνολικού μετοχικού κεφαλαίου της Διεθνούς Τράπεζας. Τα τελευταία χρόνια, με την οικονομική άνοδο της Ιαπωνίας και με την συγκέντρωση τεραστίων ποσών δολλαρίων στα χέρια των Αράβων, οι χώρες αυτές άρχισαν να παίζουν όλο και σημαντικότερο ρόλο στην χρηματοδότηση της διεθνούς αναπτύξεως, τόσο μέσω διμερών προγραμμάτων ή εξειδικευμένων φορέων όσο και μέσω της Τράπεζας, με συνέπεια να ασκούν πιέσεις για την αναβάθμιση του ρόλου τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της Τράπεζας όσο και για την κατάργηση της εκλογής αποκλειστικά Αμερικάνου Προέδρου.

Η συμβολή των διεθνών οργανισμών στην ανάπτυξη του αναπτυσσόμενου κόσμου είναι αρκετά σημαντική. Έχουν επικριθεί όμως, ότι δεν έχουν επιτύχει να προσελκυστεί πολύ ιδιωτικό κεφάλαιο στις χώρες αυτές, ότι δεν εξάντλησαν τη δανειοδοτική τους ικανότητα, ούτε διένειμαν πάντοτε τα κεφάλαια στις χώρες που τα έχουν περισσότερο ανάγκη.

Οι διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίζουν διλήμματα ανάλογα

με εκείνα των χωρών που δίνουν εξωτερική βοήθεια.

Το είδος της βοήθειας που παίρνουν οι αναπτυσσόμενες χώρες διαφέρει ανάλογα με το στάδιο της ανάπτυξεως στο οποίο βρίσκονται. Αρχικά έχουν ανάγκη κυρίως από τεχνική βοήθεια, για να δημιουργήσουν το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο που τους χρειάζεται για ν'αναπτυχθούν. Στη συνέχεια χρειάζονται χρηματοδότηση για την κατασκευή των βασικών συγκοινωνιακών, επικοινωνιακών και άλλων ευκολιών, δηλαδή του κοινωνικού κεφαλαίου. Στο επόμενο στάδιο πρέπει να εκσυγχρονίσουν τον αγροτικό τους τομέα και ν'αναπτύξουν το βιομηχανικό. Τώρα χρειάζονται αρκετό ξένο συνάλλαγμα, γιατί πρέπει να εισάγουν μηχανήματα, πρώτες ύλες κ.ά. Τέλος, όταν αναπτυχθεί η εξαγωγική τους ικανότητα, μειώνεται βαθμιαία η ανάγκη της για εξωτερική χρηματοδότηση και μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες της για κεφάλαιο μέσω των συνηθισμένων τραπεζικών καναλιών. Στην πράξη ορισμένα απ'αυτά τα στάδια μπορεί να συμπίπτουν χρονικά.

13. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Αν η έννοια της ανάπτυξης είναι πολυσήμαντη και τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο καθένας, για να ορίσει τί σημαίνει ανάπτυξη - (ή φτωχή χώρα, διαφέρουν, ποκίλες, αν όχι και αντίθετες, είναι οι προτάσεις για το ξεπέρασμα των επειγόντων προβλημάτων των φτωχών χωρών αλλά και για το δρόμο που αυτές πρέπει να ακολουθήσουν για να πετύχουν την ανάπτυξη.

Η UNCTAD προτείνει την εγκαθίδρυση μεταξύ "Βορρά και Νότου" μιας νέας μορφής εμπορίου, που δε θα βασίζεται στην ανταλλαγή και την αμοιβαιότητα αλλά στις παραχωρήσεις των πλούσιων χωρών προς τις φτωχές. Υποστηρίζει μάλιστα και δικαίως, πως αν οι τελευταίες χάρη σ' αυτό το μέτρο κατάφερναν να απογειωθούν, τότε όλος ο κόσμος θα επωφελείτο τόσο από την αύξηση του όγκου των παραγόμενων και εμπορευματοποιούμενων αγαθών, όσο και από την μείωση των σοβαρών και αυξανόμενων εντάσεων που προκαλεί η ανισότητα σε διεθνή επίπεδο. Κατά τη συνέλευσή της στο Νέο Δελχί (1968) διατύπωσε τις εξής συστάσεις : να καθιερωθούν τιμές πιο συμφέρουσες και πιο σταθερές για τις πρώτες ύλες, που ο τρίτος κόσμος εξάγει στον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο, να ανοίξουν, χωρίς ανταλλάγματα, οι αγορές του ανεπτυγμένου κόσμου στα προϊόντα που παράγονται στις υπανάπτυκτες χώρες, να τους προσφερθεί οικονομική βοήθεια μη εξοφλητέα ή εξοφλητέα με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους ("εύκαμπτα" δάνεια να ελαφρυνθεί το χρέος τους προς τις ανεπτυγμένες χώρες κλπ.

Στα πλαίσια του λεγόμενου διαλόγου Βορρά-Νότου παρουσιάστηκε η έκθεση της επιτροπής Μπράντ (από το όνομα του προέδρου της, του τέως Γερμανού Καγκελλάριου Βίλλυ Μπράντ), ένα ενδιαφέρον κείμενο, δεδομένου ότι η εκτροπή αποτελείται όχι μόνο από δογματικούς τριτοκοσμιστές, αλλά επίσης, από σημαντικές προσωπικότητες του ευρωπαϊκού συντηρητισμού, όπως ο Έντουαρντ Χηθ. Η έκθεση συμπληρώνει τα θέματα που αναπτύχθηκαν από την UNCTAD με τους εξής προσανατολισμούς : να διοχετευθεί ένα μέρος των πόρων, που σήμερα επενδύονται στους εξοπλισμούς, στην ανάπτυξη των φτωχών χωρών να σταματήσουν οι εξαγωγές όπλων προς τον τρίτο κόσμο, να ενισχυθούν οι βιομηχανίες του, να

διεξαχθεί ένας "παγκόσμιος πόλεμος" κατά της πείνας και των ασθενειών, να δημιουργηθεί ένα κοινό ταμείο που να προστατεύει τους παραγωγούς πρώτων υλών από τις καταστροφικές διακυμάνσεις των τιμών, να χρηματοδοτηθούν σε μεγαλύτερη κλίμακα και με περισσότερο ευνοϊκούς όρους αναπτυξιακά σχέδια, με τη βοήθεια της Διεθνούς Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (με τα χρήματα του Βορρά και μίαν αυξημένη συμμετοχή του Νότου στις διαδικασίες αποφάσεων αυτών των οργανισμών), να επιτραπεί στις φτωχές χώρες να επωφεληθούν από τον πλούτο που είναι κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, όπως η αλιεία στην ανοικτή θάλασσα και τα αποθέματα ορυκτών και πετρελαίου των θαλασσιών βυθών, αλλά που σπάνια έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν από την έλλειψη μέσων.-

▣ Υπολογίζεται ότι κάθε αύξηση κατά 10% των εισαγωγών των αναπτυσσομένων χωρών, προκαλεί μια αύξηση 1% του ΑΕΠ των ανεπτυγμένων, που δημιουργεί μια παραπέρα αύξηση 3% στις εξαγωγές των αναπτυσσομένων.

14. Σ Α Ν Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Όλος ο κόσμος είναι "αναπτύξιμος" υποστηρίζει ο ARTHUR LEWIS. Η ιστορία, ο πολιτισμός, το κλίμα, οι παραδόσεις, οι φυσικοί πόροι, η γεωπολιτική κατάσταση παίζουν καθοριστικό ρόλο. Είναι σχεδόν αδύνατο να επιδράσεις στους αντικειμενικούς παράγοντες. Όμως, οι στρατηγικές που θα εφαρμοστούν μπορούν να επιβαρύνουν τα μειονεκτήματα ή να ευνοήσουν τα πλεονεκτήματα.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη οι ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας ξεχωριστά. Βασική, όμως, προϋπόθεση είναι η ύπαρξη θεσμών να ευνοούν την ανάπτυξη : η ύπαρξη μιας ανοικτής και πολυφωνικής κοινωνίας, η κλειστή κοινωνία δεν οδηγεί παρά στον κομφορμισμό και στην επανάληψη.

Οι ανεπτυγμένες χώρες μπορούν να βοηθήσουν. Οι απαιτήσεις του αναπτυσσόμενου κόσμου δεν είναι, πάντα, υπερβολικές. Αντίθετα, αν κατορθώσουν να μπουν στην πορεία της ανάπτυξης, όλος ο κόσμος θα μπορούσε να οφηληθεί από τον όγκο των παραγόμενων και εμπορευματοποιούμενων αγαθών. Ίσως τελικά, η ευημερία αποδειχθεί η βάση της σταθερότητας και της παγκόσμιας ειρήνης.

(1) ARTHUR LEWIS, "THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER", PRINCETON UNIVERSITY, 1978.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΜΠΟΡΙΟ 1980-1988

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
ΑΕΙΑ ΕΞΑΓΩΓΩΝ (δισ \$)	1998	1972	1830	1808	1902	1925	2126	2485	2816
Αναπτυγμένες Χώρες	1252	1228	1151	1148	1221	1266	1478	1732	1975
	(0,63)	(0,62)	(0,63)	(0,63)	(0,64)	(0,66)	(0,70)	(0,70)	(0,70)
Αναπτυσσόμενες Χώρες	587	584	512	479	502	484	453	539	606
	(0,29)	(0,30)	(0,28)	(0,26)	(0,26)	(0,25)	(0,21)	(0,22)	(0,22)
Χώρες Κεντρικά Σχεδιαζόμενης Οικονομίας	159	160	168	181	180	176	196	214	235
	(0,08)	(0,08)	(0,09)	(0,10)	(0,09)	(0,09)	(0,09)	(0,09)	(0,08)
ΟΙΚΟΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ									
(Ετήσια Ποσοστιαία Μεταβολή)	-0,8	0,1	-2,1	1,6	7,8	2,9	3,8	5,7	8,3

Πηγή : Τμήμα Διεθνών Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών.

Σημ. Οι αριθμοί στις παρενθέσεις αναφέρονται το μερίδιο κάθε ομάδας χωρών στο παγκόσμιο σύνολο. Στις αναπτυσσόμενες χώρες συμπεριλαμβάνεται και η Κίνα.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ (Ποσοστά %)

Δομή Εμπορίου	Εξαγωγές				Εισαγωγές							
	Σύνολο	Πρωτογενής τομέας ¹	Βιομηχανία ²	Σύνολο	Πρωτογ.τομέας ¹	Βιομηχανία ²	Σύνολο	Πρωτογ.τομέας ¹	Βιομηχανία ²			
Ομάδες Χωρών	1964	1987	1964	1987	1964	1987	1964	1987	1964	1987		
Κόσμος (δix \$ τρέ- χουσες τιμές .ο.β.)	172.2	2491.5	85.2	775.0	84.5	1633.0	172.2	2491.5	85.2	775.0	84.5	1633.0
Κόσμος	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Αναπτυγμένες χώρες	68.1	69.7	52.9	53.3	83.3	78.2	67.4	69.8	71.5	67.4	62.3	72.1
Σοσιαλιστικές χώρες	11.8	10.2	11.2	13.6	12.2	7.2	11.5	9.1	11.4	10.1	11.5	7.9
Αναπτυσσόμενες χώρες	20.1	20.1	36.0	33.1	4.5	14.7	20.6	20.2	16.2	20.5	24.0	19.5
Εξαγωγείς Βιομηχανι- κών προϊόντων	3.6	8.9	5.5	6.1	2.3	10.7	3.9	7.4	4.1	7.7	2.8	7.6

Πηγή : Υπολογισμοί της Γραμματείας της UNCTAD, βασισμένοι σε στοιχεία του UNSO

Σημείωση : (1) Περιλαμβάνονται μεταλλεύματα και ορυκτά

(2) Περιλαμβάνονται μεταλλεύματα και ορυκτά

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΤΟ
 ΟΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ)

ΤΟΜΕΑΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ				ΔΕΥΤΕΡΟΤΕΛΕΣ ΤΟΜΕΑΣ (2)					
	ΓΕΩΡΓΙΑ (1)				ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ					
	1964	1986	1964	1986	1964	1986	1964	1986		
Αναπτυσσόμενες Χώρες	100	100	32	15	26	36	16	21	42	49
Κατά κατηγορία										
Περιοχολογικές	100	100	23	11	32	46	13	17	45	43
Εξαγωγείς Βιομ. Προϊόντων	100	100	20	9	32	37	24	27	48	54
Υπόλοιτες Χώρες	100	100	39	26	23	30	14	19	38	44
Κτά περιοχή										
Αμερική	100	100	17	11	33	35	21	24	50	54
Αφρική	100	100	35	26	24	26	10	14	41	48
Αυτική Ασία	100	100	23	8	39	55	13	14	38	37
Υπόλοιπη Ασία	100	100	42	21	22	30	14	19	38	49
Κατά τάξη εισοδήματος										
Υψηλού εισοδήματος	100	100	15	10	36	44	20	19	48	46
Μεσαίου	100	100	29	20	26	34	15	17	45	46
Χαμηλού	100	100	46	32	20	28	12	14	33	40
Ανεπτυγμένες Χώρες	100	100	5	3	42	35	31	24	52	63
Αιγότερο ανεπτυγμένες Χώρες	100	100	55	44	13	17	5	9	32	39

Πηγές : UNCTAD : Υπολογισμοί της γραμματείας, βασισμένοι σε στοιχεία του UNSV & άλλων διεθνών οργανισμών καθώς και σε στοιχεία διαφόρων κρατών.

Σημ. (1) Περιλαμβάνεται η υλοτομία και η αλιεία.
 (2) Περιλαμβάνονται : ορυχεία, λατομεία, βιομηχανία, ηλεκτρισμός, κατασκευές, φυσικό αέριο και νερό.

(α)
 ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ, ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΧΩΡΩΝ
 (ΔΙΕ. ΔΟΛΑΡΙΑ)
 (1980-1988)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
<u>ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ</u>									
Ο.Α.της Γερμανίας	-35,7	-4,8	-6,2	-1,9	-39,1	-24,8	15,8	-7,9	-23,4
ΙΑΠΩΝΙΑ	-7,1	2,4	11,1	10,6	16,1	22,5	46,5	55,0	60,0
ΗΠΑ	-9,5	6,2	8,1	22,5	36,4	50,5	87,3	89,7	82,5
ΑΛΛΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	7,4	12,0	-2,6	-39,9	-98,4	-103,8	-127,0	-143,9	-125,2
	-24,4	-25,6	-20,5	-4,1	0,8	0,1	1,8	-2,3	-8,4
<u>ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ</u>									
ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	32,3	-38,0	-75,8	-56,5	-28,5	-28,9	-47,5	-6,1	-25,5
ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΕΛΑΤΤΩΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	104,3	61,4	17,9	-5,2	-0,3	7,2	-9,8	4,8	-1,5
ΕΞΑΓΩΓΕΙΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	-72,0	-99,4	-93,7	-51,3	-28,2	-36,1	-37,7	-10,9	-24,0
ΕΙΣΑΓΩΓΕΙΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	-0,4	-29,4	-34,9	-10,6	-1,0	-1,8	-20,3	-3,6	-16,5
ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΠΛΕΟ- ΝΑΣΜΑΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ (Υ) ΑΛΛΕΣ	-69,2	-72,0	-64,6	-45,2	-29,6	-22,8	-10,2	-7,6	-4,5
	-8,9	-7,1	-2,9	1,5	6,7	10,4	23,1	30,5	26,0
	-60,3	-64,8	-61,7	-46,7	-36,3	-33,2	-33,3	-38,1	-30,5
ΚΙΝΑ	-2,4	2,0	5,9	4,4	2,4	-11,5	-7,2	0,3	-3,0
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (8)	-4,3	-7,4	3,7	7,7	9,9	1,7	-0,2	7,3	4,5
ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΜΟΣΗ	2,8	-1,7	3,5	5,9	6,6	0,6	0,9	6,6	3,8
<u>ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΚΟΣΜΟΥ (ε)</u>									
απ' το οποίο									
ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΕΜΠΟΡΙΟΥ (εισαγωγές, ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ & ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΙΣ	-43,2	-32,8	-18,0	-23,5	-31,7	-4,6	-5,0	-40,5	-21,0
	51,0	83,0	96,3	74,2	89,4	56,5	36,9	47,2	65,4

ΠΗΓΗ : Τμήμα Διεθνών Οικονομικών & Κοινωνικών Υποθέσεων της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών, Δεδομένα από
 ΑΝΤ & άλλων εθνικών, διεθνών & ιδιωτικών πηγών.

- (α) Ισοζύγιο για αγαθά, υπηρεσίες & ιδιωτικές μεταβιβάσεις.
- (β) Εκτιμήσεις, για τις αναπτυσσόμενες χώρες, στην ολοκλήρωση στο πλησιέστερο μισό δις \$.
- (γ) Χογκ - Κογκ, Ν. Κορέα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν.
- (δ) Ισοζύγιο με τις οικονομίες αγοράς.
- (ε) Μη δηλούμενες εμπορικές συναλλαγές, ή συναλλαγές στις ιδιωτικές μεταβιβάσεις ή λάθη και μη συγχρονισμός στην αναφορά των δεδομένων.

ΜΕΡΙΑΙΟ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ & ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ (Ποσοστά)
Ποσοστιαίο μερίδιο Βιομηχανικών προϊόντων κατά

Εξαγωγές σε	Μερίδιο Παγκόσμια			Προορισμό			
	Χρόνος	Σύνολο εξαγωγών	Βιομηχανικών	Χώρας	Σύνολο	Βιομηχανικών	Σοσιαλιστικές Χώρες
Κόσμος	1965	100.0	100.0	64.9	23.9	3.9	11.2
	1973	100.0	100.0	70.1	19.7	5.9	10.2
	1980	100.0	100.0	64.9	26.4	6.9	8.7
	1987	100.0	100.0	72.3	19.6	7.6	8.1
Ανεπτυγμένες Χώρες	1965	68.9	84.6	72.2	23.9	3.6	2.9
	1973	71.0	83.8	76.4	19.7	5.9	3.9
	1980	63.4	82.7	69.9	25.8	6.8	4.3
	1987	69.7	78.0	78.3	18.5	7.0	3.2
Ανεπτυγόμενες Χώρες	1965	19.4	4.4	50.0	37.5	7.5	12.5
	1973	19.0	6.9	62.3	28.6	8.2	4.1
	1980	27.9	9.3	59.0	37.4	9.0	3.6
	1987	20.1	14.7	67.5	24.8	8.8	7.7
Εξαγωγείς Βιομηχανικών Προϊόντων	1965	3.6	2.3	47.7	33.3	4.8	19.0
	1973	4.8	4.7	72.7	21.8	6.8	5.5
	1980	5.4	6.7	61.6	32.4	7.8	6.0
	1987	7.9	9.2	72.2	22.2	8.8	5.6
Σοσιαλιστικές Χώρες	1965	11.7	11.0	11.8	17.6	4.9	70.6
	1973	10.0	9.3	16.3	13.4	4.4	70.3
	1980	8.7	8.0	19.0	19.2	5.9	61.8
	1987	10.2	7.2	19.9	19.9	12.5	60.2

Πηγή : Υπολογισμοί της Γραμματείας της UNCTAD, βασισμένοι σε στοιχεία του UNSO

ΚΑΘΑΡΕΣ ΜΑΚΡΟΠΡΟΒΛΕΜΕΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΕΣ ΕΠΙΣΕ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ (δix δολάρια)

Τύπος Ροής	Αξία σε τρέχουσες τιμές				Μέση ετήσια αύξηση (πραγματική)		
	1970	1975	1980	1982	1970-1980	1980-1986	
<u>Επιτομίες Ροές</u>	7.62	22.95	42.65	41.54	46.71	2.15	-0,31
Επιτομην αναπτυξιακή βοήθεια	6.21	17.36	33.42	29.77	36.41	1.62	-0,27
Διυπερίς	5.15	13.69	25.78	22.44	27.50	1.15	-0,29
DAC	5.15	9.05	16.89	16.94	23.38	0,26	0,59
OPEC	-	4.64	8.89	5.50	4.12	..	-0,88
Πολυυπερίς	1.06	3.67	7.64	7.33	8.91	0,47	0,03
<u>Άλλες επιτομίες ροές</u>	1.41	5.59	9.23	11.77	10.30	0,53	-0,04
Διυπερίς	0.72	3.10	4.54	5.38	2.81	0,25	0,35
Πολυυπερίς	0.69	2.49	4.69	6.39	7.48	0,28	0,31
Εξωνυγικές πιστώσεις	0.46	1.04	2.22	2.58	-1,11	0,09	
<u>Ιδιωτικές Ροές</u>	5.93	23.03	35.88	46.35	29.57	1.94	-0,53
Άμεσες επενδύσεις	3.24	10.59	10.08	11.85	10.68	0,11	-1,67
Εξωνυγικές πιστώσεις (2)	2.09	4.22	11.16	6.50	-1.86	0,54	-0,13
Διεθνείς χρηματοαγορές (3)	0.60	8.22	14.64	28.0	20.75	1.30	-2.13
<u>Αυτές από εθελοντικές αντιπροσωπείες</u>	0.86	1.34	2.39	2.31	3.30	-	0.08
<u>Συνολικές Ροές</u>	14.41	47.32	80.92	90.20	79.58	4.10	-1.90
με τον							
εισοδήματα κεφαλαίου (4)	9.61	19.04	58.98	71.00	64.81	3.23	-0,39
Καθαρές χρηματικές μετα-βιβάσεις	4.80	28.28	21.94	19.20	14.77	0.86	-1,51
Σημείων							
Ακαθάριστες Ροές	20.91	62.68	126.22	139.72	139.01	6.82	-0.79
Χρεώματα	6.50	15.36	45.30	49.52	59.43	2.73	1.11

Πηγή : Υπολογισμοί της Γραμματείας της UNCTAD, βασισμένα σε στοιχεία του ΟΟΣΑ, της Διεθνούς Τράπεζας και του ΑΝΤ.

- Σημ. 1. Σε σταθερές τιμές & συναλλαγματικές ισοτιμίες του 1980. Οι ονομαστικές αξίες αποπληρωφόρων με το συντελεστή για το ΑΕΥΧΙ της DAC (DEVELOPMENT ASSISTANCE COMMITTEE (OF)).
2. Συμπεριλαμβανονται ιδιωτικές εργνήσεις για εξωνυγικές πιστώσεις από χώρες μέλη της DAC.
3. Συμπεριλαμβανονται ομολογίες.
4. Πληρωμές τόκων & κέρδη από άμεσες ξένες επενδύσεις (εισοδήματα κεφαλαίου) α) εισοδήματα από άμεσες επενδύσεις, β) μερίσματα και κέρδη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ (1)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Μεσοπρόθεσμα και Μακροπρόθεσμα δάνεια (δισ \$)	<u>430,8</u>	<u>499,2</u>	<u>563,0</u>	<u>654,2</u>	<u>696,1</u>	<u>770,4</u>	<u>871,3</u>	<u>969,7</u>
Βραχυπρόθεσμα (δισ \$)	121,4	143,3	159,0	129,0	122,5	120,2	107,4	119,4
Σύνολο χρέους (δισ \$)	522,2	642,4	722,0	783,2	818,5	890,6	978,7	1089,2
Αναλογία χρέους στο ΑΕΠ (2) (ποσοστά)	28,3	31,1	35,9	41,1	42,1	45,2	48,3	49,5
Αναλογία χρέους στις εξαγωγές (3)	127,1	139,5	166,0	183,0	198,1	198,1	227,3	214,5

Πηγή : Τμήμα Διεθνών Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών, βασισμένο σε στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, του ΔΝΤ και του Ο.Ο.Σ.Α.

- (1) Το δείγμα περιλαμβάνει την Κίνα, όχι όμως το Χονγκ-Κονγκ και την Ταϊβάν
 (2) Δείγμα 106 χωρών
 (3) Δείγμα 112 χωρών, εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- 1) ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Α. Οικονομική της Ανάπτυξης, Τόμοι 1 & 2 Πειραιάς, Καραμπερόπουλος 1979.
- 2) ΚΩΤΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Ειδικά Οικονομικά θέματα, Αθήνα, Παπαζήσης, 1985.
- 3) ΣΚΟΥΝΤΖΟΣ Α.Θ., Εισαγωγή στην Οικονομική της Αναπτύξεως, Τόμοι Α' και Β', Αθήνα 1973.
- 4) ΣΚΟΥΝΤΖΟΣ Α.Θ., Ο Προγραμματισμός της Οικονομικής Αναπτύξεως, Αθήνα, 1978.
- 5) P.A. SAMUELSON, Οικονομική MC- GROW - HILL, INC, 1973, Ελληνική Έκδοση, Παπαζήσης, 1975.
- 6) G. SORMAN, Ο Νέος Πλούτος των Εθνών, Ροές, Αθήνα, 1988.
- 7) S. KUZNETS, Σύγχρονος Οικονομική Ανάπτυξη, Παπαζήσης (NEW YORK, 1966)
- 8) A. BROWN, Εισαγωγή στην Παγκόσμια Οικονομία, Παπαζήσης.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- 9) JAGDISH, N. BHAGWATI, Wealth and Poverty, Blackwell, Oxford, 1985
- 10) IAN LITTLE, Economic Development, Basic Books, New York, 1985
- 11) GUNNAR MYRDAL, The Political Element in the Development of Economic Theory, Simon and Schuster, New York, 1954
Asian Drama, Le Sevil, 1974
The Challenge of World Poverty, Penguin, 1970
- 12) CARL ESCHER, Agricultural Development in the Third World, Johns Hopking, University Press, 1985
- 13) JOHN MELLOR, GURVANT DESAI, Agricultural Change and Rural Poverty, Johns Hopkins, University Press, 1985
- 14) VERNON RUTTAN, Agricultural Research Policy, Minnessota Press, 1985.

- 15) IRMA ADELMAN, CYNTHIA TAFT MORRIS, Society Politics and Economic Development, a quantitative Approach, Johns Hopking University, Baltimore.
- 16) RETER L. BERGER, The Capitalist Revelution, Basic Books, New York, 1986.
- 17) CLARK KERR, The Future of Industrial Society, Harvard University Press, Cambridge, 1983.
- 18) ARTHUR LEWIS, The Evolution of International Economic Order, Princeton University, 1978.
- 19) NATHAN ROSENBERG, How the West grew rich, Basic Book, New York, 1986.
- 20) JEAN - JACQUES SERVAN - SCHREIBER, Le Defit Moudial, Fayard, 1980.
- 21) J.K. GALBRAITH, The Nature of Mass Poverty, HARVARD University Press, 1959.
- 22) ELIE KEDURIE, Nationalism in Asia and Africa, Weidenfeld and Nicholson, London, 1971.
- 23) TOCQUEVILLE, Ecrits Politiques, 1843.

EKAOΞEIEΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

UNCTAD

- 24) Handbook of International Trade and Development

UN

- 25) Yearbook of International Trade Statistics
- 26) Yearbook of National Accounts Statistics

F.A.O. of the United Nations

- 27) Production Yearbook
- 28) Trade Yearbook

I.M.F.

- 29) International financial Statistics and the Supplements thereto

INTERNATIONAL BANK

- 30) Report on Development.

